

Συνήγορος του Παιδιού ☺

ΕΚΘΕΣΗ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΤΟΥ ΟΗΕ

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗΣ ΑΡΧΗΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (Ιούλιος 2003- Δεκέμβριος 2011)

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2012

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή: Άσκηση της αποστολής του Συνηγόρου του Παιδιού από την Ανεξάρτητη Αρχή «Συνήγορος του Πολίτη» και σκοπός της παρούσας Έκθεσης
2. Συνοπτικός απολογισμός της λειτουργίας του Συνηγόρου του Παιδιού από τον Ιούλιο του 2003 ως τον Δεκέμβριο του 2011
3. Συγκρότηση Δικτύου για την Παρακολούθηση της Εφαρμογής της Σύμβασης
4. Γενικά Μέτρα Εφαρμογής της Σύμβασης
 - 4.1. Συντονισμός παρακολούθησης της εφαρμογής της Σύμβασης (Άρθρο 4, 44)
 - 4.2. Άσκηση πολιτικής για τα παιδιά και ανάγκη ανάπτυξης ενός Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού στην Ελλάδα (Άρθρο 4)
 - 4.3. Γνωστοποίηση της Σύμβασης στους ενήλικες και στα παιδιά (Άρθρο 42)
5. Ορισμός του Παιδιού (Άρθρο 1)
6. Γενικές αρχές
 - 6.1. Μη διάκριση (Άρθρο 2)
 - 6.2. Υπέρτατο συμφέρον του παιδιού (Άρθρο 3)
 - 6.3. Το δικαίωμα στη ζωή, την επιβίωση και την ανάπτυξη (Άρθρο 6)
 - 6.4. Το δικαίωμα γνώμης (Άρθρο 12)
7. Πολιτικά και αστικά δικαιώματα
 - 7.1. Όνομα και ταυτότητα (Άρθρο 7, 8)
 - 7.2. Θρησκευτική ελευθερία (Άρθρο 14)
 - 7.3. Ιδιωτική ζωή (Άρθρο 16)
 - 7.4. Πληροφόρηση (Άρθρο 17)
 - 7.5. Προστασία από τη βία και την κακομεταχείριση (Άρθρα 19, 39)
8. Οικογένεια και εναλλακτική φροντίδα
 - 8.1. Γονική επιμέλεια, γονικές ευθύνες, βοήθεια στους γονείς (Άρθρα 5, 18)
 - 8.2. Αποχωρισμός από τους γονείς – δικαίωμα επικοινωνίας (Άρθρο 9)
 - 8.3. Οικογενειακή επανένωση (Άρθρο 10)
 - 8.4. Παράνομη μετακίνηση (Άρθρο 11)
 - 8.5. Εναλλακτική φροντίδα - Περιοδική αναθεώρηση (Άρθρα 20, 25)
 - 8.6. Υιοθεσία (Άρθρο 21)
9. Υγεία και πρόνοια
 - 9.1. Σωματική και ψυχική υγεία, ιατρική φροντίδα (Άρθρο 24)
 - 9.2. Παιδιά με σωματικές και νοητικές αναπηρίες (Άρθρο 23)
 - 9.3. Κοινωνική ασφάλιση και πρόνοια (Άρθρο 26)
 - 9.4. Βρεφονηπιακή φροντίδα (Άρθρο 18:3)
10. Εκπαίδευση, ψυχαγωγία, πολιτιστικές δραστηριότητες
 - 10.1. Εκπαίδευση (Άρθρα 28, 29)
 - 10.2. Ψυχαγωγία, πολιτιστικές δραστηριότητες (Άρθρο 31)
11. Ειδικά μέτρα προστασίας
 - 11.1. Παιδιά πρόσφυγες (Άρθρο 22)
 - 11.2. Παιδιά μειονοτήτων (Άρθρο 30)
 - 11.3. Παιδική εργασία (Άρθρο 32)
 - 11.4. Κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών (Άρθρο 33)
 - 11.5. Σεξουαλική βία, εμπορία, εκμετάλλευση (Άρθρα 34, 35, 36)
 - 11.6. Προστασία παιδιών από βασανιστήρια και άλλες μορφές απάνθρωπης μεταχείρισης. Στέρηση της ελευθερίας. Ποινική Μεταχείριση (Άρθρα 37, 40)

1 Εισαγωγή: Άσκηση της αποστολής του Συνηγόρου του Παιδιού από την Ανεξάρτητη Αρχή «Συνήγορος του Πολίτη» και σκοπός της παρούσας Έκθεσης

Το 2003 ο νόμος 3094/2003 ανέθεσε στον Συνήγορο του Πολίτη την αποστολή του Συνηγόρου του Παιδιού, δηλαδή της προάσπισης και προαγωγής των δικαιωμάτων του παιδιού. Αποφασίστηκε ο διορισμός ενός Βοηθού Συνηγόρου για το Παιδί και η δημιουργία ενός νέου τμήματος της Ανεξάρτητης Αρχής, διεπιστημονικά στελεχωμένου.

Η παρούσα Έκθεση συντάχθηκε στο πλαίσιο της αποστολής του Συνηγόρου του Πολίτη ως Συνηγόρου του Παιδιού, με αφορμή τον προγραμματισμό της εξέτασης από την Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ (Επιτροπή εφεξής) της 2^{ης} και 3^{ης} Περιοδικής Έκθεσης που υποβλήθηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση τον Ιούλιο του 2009. Σημειώνεται ότι στη νομοθεσία του Συνηγόρου του Πολίτη δεν έχει προβλεφθεί ειδικά η υποβολή εκθέσεων σχετικά με την εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Σύμβαση εφεξής), παρόλο που η Επιτροπή προβλέπει τη δυνατότητα αυτή για τις ανεξάρτητες αρχές¹.

Στην Έκθεση περιλαμβάνονται συνοπτικές διαπιστώσεις με βάση στοιχεία που ήρθαν εις γνώση του Συνηγόρου στη διάρκεια των τελευταίων οκτώ ετών και ειδικότερα από τον Ιούλιο του 2003 μέχρι τον Δεκέμβριο του 2011. Αναδεικνύονται δε επιγραμματικά, σε κάθε θεματικό κεφάλαιο, οι σημαντικότερες προτάσεις² του Συνηγόρου του Παιδιού σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης αλλά και της λοιπής εθνικής νομοθεσίας που αφορά όλα τα παιδιά 0-18 ετών που διαβιούν στη χώρα και βρίσκονται υπό την ευθύνη της Ελληνικής Πολιτείας.

Οι διαπιστώσεις και οι προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη βασίζονται τόσο σε υποθέσεις που διερεύνησε όσο και σε στοιχεία που τέθηκαν υπόψη του μέσα από τις πρωτοβουλίες που ανέλαβε, όπως επισκέψεις σε σχολεία, ιδρύματα, χώρους κράτησης, υπηρεσίες κ.λπ., επικοινωνία με τα ίδια τα παιδιά και με επαγγελματίες, συνεργασίες με εκπροσώπους υπουργείων, φορέων και οργανώσεων που εργάζονται με και για τα παιδιά στην Ελλάδα, αλλά και τη συμμετοχή του σε διεθνείς συναντήσεις, διασκέψεις, εκδηλώσεις και εκστρατείες ενημέρωσης – ευαισθητοποίησης του κοινού.

Η δομή της Έκθεσης ακολουθεί την προτεινόμενη δομή των εθνικών και εναλλακτικών εκθέσεων περί την εφαρμογή της Σύμβασης. Ωστόσο διευκρινίζεται ότι ο Συνήγορος του Πολίτη δεν σχολιάζει προβλέψεις της Σύμβασης ή συστάσεις

¹ CRC/GC/2002/2, παράγραφοι 20-21

² Στο κείμενο της έκθεσης στην Ελληνική γλώσσα παρατίθενται με την μορφή υποσημειώσεων παραπομπές σε συναφείς κατά περίπτωση δημοσιοποιημένες θέσεις και ενέργειες του Συνηγόρου του Πολίτη. Οι λέξεις με συνδέσμους παραπέμπουν σε συναφείς αναρτήσεις στις ιστοσελίδες του Συνηγόρου www.synigoros.gr και www.0-18.gr.

της Επιτροπής, για τις οποίες δεν έχει συλλέξει σχετικά στοιχεία και πληροφορίες.

Η οικονομική κρίση που αντιμετωπίζει η Ελληνική κοινωνία τη στιγμή που εκπονείται η Έκθεση αυτή μπορεί να μην επιτρέπει την άμεση λήψη πολλών από τα προτεινόμενα μέτρα, ωστόσο χρειάζεται να ληφθούν υπόψη σε μια μακρόπνοη στρατηγική για τη διαμόρφωση κοινωνικής πολιτικής για τα παιδιά.

2 Συνοπτικός απολογισμός της λειτουργίας του Συνηγόρου του Παιδιού από τον Ιούλιο του 2003 ως τον Δεκέμβριο του 2011

Ο Συνήγορος του Πολίτη με την ιδιότητά του ως Συνήγορος του Παιδιού είναι αρμόδιος για παραβιάσεις δικαιωμάτων ανηλίκων από δημόσιους φορείς / λειτουργούς αλλά και από ιδιώτες, φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Στη διάρκεια των 8,5 πρώτων χρόνων λειτουργίας του έλαβε συνολικά 3.248 αναφορές³ που αφορούσαν παραβιάσεις δικαιωμάτων ανηλίκων. Ο Συνήγορος συναντήθηκε και συζήτησε με 382 ομάδες μαθητών, απέστειλε ενημερωτικά έντυπα σε όσα σχολεία το ζήτησαν, πραγματοποίησε 112 επισκέψεις σε ιδρύματα παιδικής προστασίας και χώρους φιλοξενίας, περίθαλψης και κράτησης ανηλίκων, και διεξήγαγε μεγάλο αριθμό συναντήσεων, ομιλιών και σεμιναρίων με εκπαιδευτικούς και άλλους επαγγελματίες.

Επίσης, στις δράσεις προαγωγής των δικαιωμάτων του παιδιού που ανέλαβε ο Συνήγορος του Πολίτη περιλαμβάνονταν συμμετοχή σε ειδικές επιτροπές, συμβούλια, δίκτυα και εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού, έκδοση και διακίνηση **ενημερωτικού υλικού** (φυλλάδια, αφίσες, σελιδοδείκτες, βίντεο, ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά μηνύματα), λειτουργία ειδικού ιστοχώρου (www.0-18.gr) για παιδιά και για ενήλικες, συνεντεύξεις σε μέσα μαζικής ενημέρωσης κ.λπ.

³ Οι υποθέσεις με τις οποίες ασχολήθηκε ο Συνήγορος του Πολίτη αυτό το διάστημα αφορούσαν: **Εκπαίδευση** (εγγραφές, μετεγγραφές, μετακίνηση μαθητών, φοίτηση, εγκαταστάσεις, κυρώσεις, περιστατικά βίας, σχέσεις εκπαιδευτικών – μαθητών, μονάδες ειδικής αγωγής, μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες κ.ά.): 39,4%. **Υγεία, πρόνοια και κοινωνική ασφάλιση ανηλίκων** (περιλαμβάνονται βρεφονηπιακοί σταθμοί και ιδρύματα παιδικής προστασίας): 18,3%. **Οικγένεια** (επιμέλεια γονέων, θέματα γονικής μέριμνας και επικοινωνίας σε περιπτώσεις διαζυγίου ή διάστασης, υιοθεσία, αναδοχή κ.ά.): 13,2%. **Υποδοχή και μεταχείριση μεταναστών και προσφύγων** (άδειες διαμονής ανηλίκων, φροντίδα ασυνόδευτων ανηλίκων κ.ά.): 11,3%. **Κακοποίηση – παραμέληση – εκμετάλλευση ανηλίκων**: 5,1%. **Ταυτότητα** (θέματα ληξιαρχείων, ονοματοδοσίας, έκδοσης ταυτότητων κ.ά.): 4,7%. **Ψυχαγωγία, παιδικές χαρές κ.λπ.**: 3,4%. **Θέματα ΜΜΕ, διαδίκτυο, δικαιώματα ανηλίκων καταναλωτών**: 1,8%. **Αστυνομική μεταχείριση, παραβατικότητα, σωφρονιστική μεταχείριση**: 0,8%. **Διάφορα**: 2%.

3 Συγκρότηση Δικτύου για την Παρακολούθηση της Εφαρμογής της Σύμβασης

Το 2008 ο Συνήγορος του Πολίτη προσκάλεσε τις μη κυβερνητικές οργανώσεις που ασχολούνται με τα δικαιώματα του παιδιού να συγκροτήσουν πανελλήνιο Δίκτυο για την παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης, με στόχο και την εκπόνηση Εναλλακτικής Έκθεσης. Το Δίκτυο συγκροτήθηκε τον Οκτώβριο του 2009, με συμμετοχή 47 μη κυβερνητικών οργανώσεων και τον Μάρτιο του 2011 εκπόνησε και απέστειλε **Εναλλακτική Έκθεση** στην Επιτροπή.

4 Γενικά μέτρα εφαρμογής της Σύμβασης

4.1 Συντονισμός παρακολούθησης της εφαρμογής της Σύμβασης (Άρθρο 4, 44)

Ο συντονισμός της παρακολούθησης της εφαρμογής της Σύμβασης, παρά τη σχετική σύσταση της Επιτροπής και τις επανειλημμένες εισηγήσεις του Συνηγούρου, δεν ανατέθηκε μέχρι σήμερα σε ένα σώμα ή διυπουργικό όργανο. Το Εθνικό Παρατηρητήριο για τα Δικαιώματα του Παιδιού που θεσμοθετήθηκε το 2001 δεν ανέλαβε μέχρι σήμερα τον παραπάνω ρόλο.

4.2 Άσκηση πολιτικής για τα παιδιά και ανάγκη ανάπτυξης ενός Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού στην Ελλάδα (Άρθρο 4)

Η απουσία ενός Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού τέθηκε επανειλημμένα από τον Συνήγορο του Πολίτη. Το 2007 ο Υπουργός Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης ανήγγειλε τους βασικούς άξονες ενός τέτοιου σχεδίου. Στη διαβούλευση που πραγματοποιήθηκε, ο Συνήγορος του Πολίτη τόνισε ότι το κείμενο που δημοσιοποίησε το Υπουργείο παρουσίαζε ουσιώδεις ελλείψεις και απέστειλε **κείμενο με τις παρατηρήσεις και προτάσεις** του.

Στις προτάσεις του Συνηγούρου περιλαμβάνονταν μεταξύ άλλων:

- Η συγκρότηση διαρκούς Εθνικής Συντονιστικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού και επιστημονικής επιτροπής που θα έχει την ευθύνη παρακολούθησης της υλοποίησης του Σχεδίου.
- Η αποκέντρωση των υπηρεσιών φροντίδας, με ενίσχυση και εξειδίκευση των κοινωνικών υπηρεσιών στους δήμους όλης της χώρας, και διευκρίνιση των αρμοδιοτήτων τους σε θέματα παιδικής προστασίας.

- Η οργάνωση της καταγραφής, συγκέντρωσης και επεξεργασίας δεδομένων σε εθνικό επίπεδο σχετικά με τις υπάρχουσες δομές και υπηρεσίες για παιδιά, δημοσίου όσο και ιδιωτικού τομέα, και τα περιστατικά ανηλίκων που εξυπηρετούνται.
- Η ανάπτυξη μέτρων στήριξης για τις ευάλωτες ομάδες πληθυσμού ανηλίκων, μέσω επαρκών τοπικών κοινωνικών υπηρεσιών και ειδικών προγραμμάτων.
- Η ανάπτυξη τοπικών δικτύων και συνεργασιών μεταξύ των δημοσίων και πιστοποιημένων μη κυβερνητικών φορέων παιδικής προστασίας.

4.3 Γνωστοποίηση της Σύμβασης στους ενήλικες και στα παιδιά (Άρθρο 42)

Ο Συνήγορος έχει διαπιστώσει ότι η Σύμβαση δεν είναι επαρκώς γνωστή στα παιδιά και τους εκπαιδευτικούς. Η Σύμβαση δεν περιλαμβάνεται στο αναλυτικό σχολικό πρόγραμμα.

Ο Συνήγορος του Πολίτη εξέδωσε 20.000 **έντυπα που περιείχαν τη Σύμβαση με απλά λόγια**, 80.000 **φυλλάδια για εφήβους**, 20.000 **φυλλάδια για παιδιά δημοτικού, σελιδοδείκτες, αφίσες, ημερολόγια, κάρτες, flyer** κ.λπ. καθώς και **τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά μηνύματα** σχετικά με τα δικαιώματα των ανηλίκων. Επίσης πραγματοποίησε σημαντικό αριθμό ομιλιών και σεμιναρίων για τη Σύμβαση σε επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά και γονείς, σε όλη τη χώρα. Τέλος, **προσκάλεσε δημόσιους και μη κυβερνητικούς φορείς** που αναπτύσσουν δράσεις εθελοντισμού με και για τα παιδιά να συνεργασθούν για να διοργανωθεί ένα σεμινάριο επιμόρφωσης και να παραχθεί ένας ειδικός Οδηγός για επαγγελματίες που εργάζονται με εθελοντές, με ενημέρωση για το περιεχόμενο και τις άμεσες συνέπειες της ισχύος της Σύμβασης.

Προτάσεις:

- Να επιμορφωθούν συστηματικά οι εκπαιδευτικοί και οι άλλοι επαγγελματίες που εργάζονται με παιδιά, σχετικά με τις προβλέψεις της Σύμβασης, τις άμεσες συνέπειές της στο πεδίο της επαγγελματικής ενασχόλησής τους και τις υποχρεώσεις που πηγάζουν από τη Σύμβαση σε συνδυασμό με την ισχύουσα νομοθεσία για την προστασία των παιδιών από κάθε μορφή παραβίασης των δικαιωμάτων τους.
- Η εκπαίδευση στα δικαιώματα του παιδιού και στο περιεχόμενο της Σύμβασης να περιληφθεί στην εκπαιδευτική ύλη σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης και να διεξάγεται με συμμετοχικές – βιωματικές μεθόδους.
- Τα σχολεία να ενημερώνουν τους γονείς και να διοργανώνουν συναντήσεις και σεμινάρια σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών και την προστασία τους.

5 Ορισμός του Παιδιού (Άρθρο 1)

Οι ανήλικοι αλλοδαποί χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα αντιμετωπίζονται κατ' εξοχήν από τις αστυνομικές αρχές ως παραβάτες της μεταναστευτικής νομοθεσίας και όχι ως ανήλικοι που έχουν ανάγκη προστασίας και φροντίδας⁴.

Προβληματικό είναι το γεγονός ότι για θέματα οικογενειακού δικαίου σε μουσουλμανικές οικογένειες της Θράκης εφαρμόζεται η «σαρία» δηλαδή αναγνωρίζεται η δικαιοδοσία του ιεροδικείου. Ως αποτέλεσμα αυτού, σε κάποιες περιπτώσεις έχει επιτραπεί ο γάμος μεταξύ ανηλίκων και μάλιστα σε πολύ μικρές ηλικίες. Το ισχύον νομικό καθεστώς επιτρέπει πρακτικές που συνιστούν παραβίαση των δικαιωμάτων των παιδιών της μειονότητας, καθώς για θέματα οικογενειακού δικαίου επιτρέπεται η προσφυγή των γονέων τους στο ιεροδικείο και όχι στα τακτικά δικαστήρια της Ελληνικής Πολιτείας.

Προτάσεις:

- Να εκπονηθούν νομοθετικές ρυθμίσεις, έτσι ώστε οι αλλοδαποί ανήλικοι να μην υφίστανται διοικητική κράτηση για την παράνομη είσοδο στη χώρα αλλά να τίθενται υπό προστατευτική φύλαξη μέχρι την λήψη των κατάλληλων μέτρων προστασίας τους. Να αντικατασταθεί το μέτρο της απέλασης ασυνόδευτων ανηλίκων από τον επαναπατρισμό τους, όπου αυτός είναι εφικτός και προς το συμφέρον των ανηλίκων.
- Να αναμορφωθεί η νομοθεσία, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η πλήρης ισχύς του οικογενειακού δικαίου και για τα παιδιά της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης.

6 Γενικές Αρχές

6.1 Μη διάκριση (Άρθρο 2)

Καταγράφηκαν περιπτώσεις διακριτικής μεταχείρισης παιδιών και παρεμπόδισης εγγραφής τους στο σχολείο, λόγω μη νόμιμης άδειας παραμονής στη χώρα, θρησκευτικών πεποιθήσεων, φυλετικής καταγωγής ή αναπηρίας. Επίσης, περιπτώσεις διακριτικής μεταχείρισης μαθητών Ρομά στο σχολείο, με λειτουργία σχολείων αποκλειστικά για μαθητές Ρομά ή πολύχρονη παραμονή τους σε τάξεις «υποδοχής»⁵.

⁴ Βλ. **Ειδική Έκθεση** Συνηγόρου του Πολίτη, 2005, «Διοικητική Κράτηση και Απέλαση Αλλοδαπών Ανηλίκων»

⁵ Βλ. π.χ. **Ετήσια Έκθεση** Συνηγόρου του Πολίτη 2008, σελ. 115-117

Προτάσεις:

- Θεσμοθέτηση της δυνατότητας των παιδιών Ρομά να εγγράφονται σε άλλα σχολεία, όταν το σχολείο που υπάγονται έχει σύνθεση αποκλειστικά από μαθητές αυτής της πληθυσμιακής ομάδας.

6.2 Υπέρτατο συμφέρον του παιδιού (Άρθρο 3)

Το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού σε αρκετές περιπτώσεις δεν λαμβάνεται υπόψη ή δεν εκτιμάται με ρητή αιτιολόγηση από τους λειτουργούς της διοίκησης.

Προτάσεις:

- Για την ιδιαίτερα απαιτητική διαδικασία της στάθμισης των δικαιωμάτων και της εκτίμησης του υπέρτατου συμφέροντος του παιδιού, χρειάζεται ειδική επιμόρφωση των επαγγελματιών.

6.3 Το δικαίωμα στη ζωή, την επιβίωση και την ανάπτυξη (Άρθρο 6)

Πολλά παιδιά, ιδίως μειονοτικών ομάδων, διαβιώνουν σε συνθήκες σοβαρής στέρησης, σε καταυλισμούς ή ακραίες συνθήκες φτώχειας. Τα τελευταία χρόνια, οι ομάδες παιδιών που πλήττονται από τη φτώχεια έχουν διευρυνθεί. Ο Συνήγορος του Πολίτη κατά τη διάρκεια επισκέψεών του σε σχολεία έχει ενημερωθεί από εκπαιδευτικούς ότι υπάρχουν παιδιά, ιδίως στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, που αντιμετωπίζουν προβλήματα υποσιτισμού⁶.

Σε περιπτώσεις καταγγελιών για σοβαρά δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης ανηλίκων, που μπορεί να υποκρύπτουν και παραμέληση / κακοποίηση αυτών, η διενέργεια κοινωνικής έρευνας που ζητείται από τις εισαγγελικές αρχές συχνά καθυστερεί υπέρμετρα λόγω έλλειψης επαρκών κοινωνικών υπηρεσιών στους αποκεντρωμένους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης. Οι υπηρεσίες αυτές δεν επαρκούν ούτε για την διενέργεια προληπτικών ελέγχων ή τη διαρκή παρακολούθηση και υποστήριξη των οικογενειών που διαβιούν σε δυσμενείς συνθήκες.

Σοβαρές ελλείψεις καταγράφονται στα πλαίσια εναλλακτικής φροντίδας, ιδίως σε σχέση με τη φροντίδα παιδιών με αναπηρίες με ιδιαίτερες ιατρικές, θεραπευτικές και εκπαιδευτικές ανάγκες και παιδιών Ρομά, με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.

Πολλά παιδιά μεταναστών χωρίς έγγραφα, με ή χωρίς τους γονείς τους, διαβιούν σε συνθήκες που θέτουν σε κίνδυνο την υγεία και την ζωή τους (σε εγκαταλειμμένα κτίρια, καταυλισμούς κ.λπ.). Σημαντικός αριθμός αυτών σιτίζονται από συσσίτια της εκκλησίας και άλλων κοινωφελών οργανισμών.

⁶ Βλ. **σχετική ενημέρωση Επιτροπής της Βουλής** από τον Βοηθό Συνήγορο για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Φεβρουάριος 2011

Προτάσεις:

- Να αναπτυχθούν υποστηρικτικές παρεμβάσεις σε ευάλωτες περιοχές, ιδίως σε καταυλισμούς και να ενισχυθούν οι κοινωνικές υπηρεσίες, ώστε να ασκούν προληπτικούς ελέγχους και να παρέχουν στήριξη στις οικογένειες και στα παιδιά.
- Να ενισχυθούν οι δομές φιλοξενίας και τα προγράμματα στήριξης οικογενειών προσφύγων και ασυνόδευτων ανηλίκων.
- Να αναπτυχθεί περισσότερο ο κοινωνικός χαρακτήρας του σχολείου, ενισχύοντας σε συνεργασία με τοπικές κοινωνικές υπηρεσίες, δράσεις υποστήριξης για τα παιδιά που διαβιούν σε ιδιαίτερα δυσμενείς συνθήκες και σε ακραίες συνθήκες φτώχειας.

6.4 Το δικαίωμα γνώμης (Άρθρο 12)

Αν και προβλέπεται η προηγούμενη ακρόαση και η αναζήτηση της γνώμης του ανηλίκου, σε ζητήματα που αφορούν την προσωπική ή οικογενειακή του ζωή, ιδίως κατά τη λήψη διοικητικών αποφάσεων (λ.χ. ακρόαση της γνώμης του ανηλίκου κατά τη λήψη απόφασης του σχολείου για αλλαγή περιβάλλοντος) διαπιστώνεται ότι σε αρκετές περιπτώσεις δεν υλοποιείται η πρόβλεψη του νόμου.

Οι θεσμοθετημένες διαδικασίες για την εκπροσώπηση των μαθητών και την έκφραση της γνώμης τους σε θέματα που τους αφορούν, ιδίως μέσω των μαθητικών κοινοτήτων, δεν έχουν αναπτυχθεί ικανοποιητικά. Οι περισσότεροι μαθητές εκφράζουν την πεποίθηση ότι η γνώμη τους δεν λαμβάνεται υπόψη στις καθημερινές διαδικασίες⁷.

Στις μονάδες παιδικής προστασίας, έχει καταγραφεί σε αρκετές περιπτώσεις η απουσία διαδικασιών ακρόασης της γνώμης των φιλοξενούμενων παιδιών για θέματα που τα αφορούν και τα επηρεάζουν.

Αν και σύμφωνα με το νόμο (1511 ΑΚ) το δικαστήριο σε δίκη επιμέλειας οφείλει να λάβει υπόψη τη γνώμη του τέκνου, ανάλογα με την ωριμότητά του, συχνά οι δικαστές προχωρούν στην εκδίκαση της υπόθεσης χωρίς να αναζητήσουν την γνώμη των ανηλίκων. Σε αυτό συμβάλλει η έλλειψη ειδικής εκπαίδευσής τους στα θέματα αυτά και η μη υλοποίηση της πρόβλεψης του νόμου 2447/96 για τη λειτουργία οικογενειακών δικαστηρίων, πλαισιωμένων από κοινωνικές υπηρεσίες.

Προτάσεις:

- Τα θέματα που αφορούν τη συμμετοχή των μαθητών στη λήψη αποφάσεων να περιλαμβάνονται στους σχολικούς κανονισμούς.

⁷ Οι διαπιστώσεις του Συνηγόρου για τη λειτουργία των μαθητικών κοινοτήτων περιλαμβάνονται σε κείμενο που απέστειλε προς το Υπουργείο Παιδείας τον Οκτώβριο του 2009 με θέμα «**Σχολικοί Κανονισμοί και Δημοκρατική Διοίκηση στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση**».

- Να γίνεται διεξοδική έγκαιρη ενημέρωση των μαθητών πριν την εκλογή εκπροσώπων των μαθητικών κοινοτήτων για το περιεχόμενο και τον τρόπο λειτουργίας τους.
- Στη νομοθεσία περί της λειτουργίας των μονάδων παιδικής προστασίας να υπάρξει ρητή διάταξη, που να προβλέπει ότι για θέματα που άπτονται της προσωπικής ζωής των παιδιών, και με γνώμονα το υπέρτατο συμφέρον τους, προηγείται ενημέρωσή τους και αναζητείται η γνώμη τους, η οποία λαμβάνεται υπόψη ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά τους.
- Να υπάρξει κατάλληλη επιμόρφωση, καθοδήγηση και εποπτεία των επαγγελματιών στο εκπαιδευτικό, στο προνοιακό και στο δικαστικό σύστημα, σχετικά με την άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης γνώμης των παιδιών, ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά τους.

7 Πολιτικά και Αστικά Δικαιώματα

7.1 Όνομα και ταυτότητα (Άρθρο 7, 8)

Διαπιστώσεις – Προβλήματα:

Σημαντικός αριθμός παιδιών, κυρίως Ρομά, που γεννιούνται στην Ελλάδα, δεν καταχωρούνται στα ληξιαρχεία, είτε επειδή η γέννηση τους λαμβάνει χώρα εκτός νοσοκομείου, χωρίς να ακολουθήσει δήλωση στο ληξιαρχείο, είτε επειδή η μητέρα αναχωρεί μαζί τους από το νοσοκομείο πριν γίνει η καταγραφή και χωρίς να λάβει εξιτήριο. Επίσης, παρουσιάζονται σφάλματα κατά την εγγραφή παιδιών Ρομά ή αλλοδαπών στο ληξιαρχείο, λόγω δυσκολίας συνεννόησης των γονέων τους με τις αρμόδιες υπηρεσίες αλλά και έλλειψης των απαραίτητων αποδεικτικών της ταυτότητας τους. Η αποκατάσταση των παραπάνω προβλημάτων γίνεται εκ του νόμου δικαστικά με την διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας. Ωστόσο σε αρκετές περιπτώσεις η οικονομική ανέχεια ή η αμέλεια των γονέων έχει ως αποτέλεσμα αρκετά παιδιά να παραμένουν αδήλωτα και χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα.

Παρότι σύμφωνα με το νόμο είναι σαφής η διάκριση μεταξύ ονοματοδοσίας (με την οποία αποδίδεται όνομα στο τέκνο και προϋποθέτει κοινή δήλωση των γονέων) και βάπτισης (που αποδίδει θρήσκευμα), παγίως στα ληξιαρχεία καταχωρείται ως κύριο όνομα το δοθέν κατά τη βάπτισή⁸. Η πρακτική αυτή έχει ως αποτέλεσμα, στις περιπτώσεις που οι γονείς διαφωνούν (συνήθως όταν βρίσκονται σε διάσταση) και ο ένας μόνος προβαίνει σε βάπτιση, να απαιτείται στη

⁸ Βλ. **παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη** προς το Υπουργείο Εσωτερικών για το θέμα αυτό, 2006

συνέχεια από τον άλλο να διορθώσει τη ληξιαρχική πράξη με έκδοση δικαστικής απόφασης.

Παρατηρούνται καθυστερήσεις στην απόδοση ελληνικής ιθαγένειας σε περιπτώσεις δικαιούχων ανηλίκων, όπως αλλοδαπών υιοθετημένων τέκνων από Έλληνες, που οφείλονται σε γραφειοκρατικές διαδικαστικές δυσκαμψίες.

Για τα παιδιά των μεταναστών που γεννιούνται στην ημεδαπή εκδίδεται μεν ληξιαρχική πράξη γέννησης, όχι όμως «πιστοποιητικό γέννησης», το οποίο ζητείται συχνότατα ως δικαιολογητικό από τις δημόσιες υπηρεσίες. Ζητείται λοιπόν η προσκόμιση σχετικού πιστοποιητικού από την εκάστοτε χώρα καταγωγής του παιδιού, κάτι που δεν είναι πάντοτε εφικτό να προσκομισθεί και ως εκ τούτου δημιουργούνται προβλήματα με την ταυτοποίηση του παιδιού για την πρόσβαση σε παροχές⁹.

Προτάσεις:

- Να δημιουργηθούν προγράμματα συστηματικής ενημέρωσης με στόχο την ορθή εγγραφή στα δημοτολόγια, των ευαίσθητων ομάδων πληθυσμού, όπως οι Ρομά.
- Να διευκολυνθεί η εγγραφή των Ρομά στα δημοτολόγια μέσω ειδικής διαδικασίας που θα προβλεφθεί με ειδική νομοθετική πρόβλεψη.
- Να εκδοθεί εγκύκλιος από το Υπουργείο Εσωτερικών με λεπτομερείς οδηγίες προς τους ληξιαρχούς για τη συμπλήρωση του εντύπου της ληξιαρχικής πράξης γέννησης και τη σαφή διάκριση μεταξύ ονοματοδοσίας και βάπτισης.
- Να αξιοποιηθεί συστηματικότερα η προβλεπόμενη νομική αρωγή για άπορους πολίτες, προκειμένου οι γονείς να μπορούν να ζητούν δικαστική αποκατάσταση των στοιχείων των τέκνων τους, όταν υπάρχουν παραλήψεις ή λάθη στα δηλωθέντα στοιχεία. Εφόσον δεν πρόκειται περί απόρων γονέων, να γίνεται σαφές από τον αρμόδιο εισαγγελέα ανηλίκων, ότι η παραμέληση αποκατάστασης μπορεί να συνιστά κακή άσκηση του γονεϊκού τους ρόλου, που επισύρει τις προβλεπόμενες συνέπειες του νόμου.
- Να εκδοθεί εγκύκλιος, βάσει της οποίας οι υπηρεσίες να κάνουν δεκτή τη ληξιαρχική πράξη γέννησης στην ημεδαπή, όταν δεν υφίσταται πιστοποιητικό γέννησης.

7.2 Θρησκευτική ελευθερία (Άρθρο 14)

Έχουν καταγραφεί περιπτώσεις διακριτικής μεταχείρισης μαθητών στο σχολείο λόγω των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων.

Το μάθημα των Θρησκευτικών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ακολουθώντας τις συνταγματικές προβλέψεις αποβλέπει στην καλλιέργεια θρησκευτικής συνείδησης των

μαθητών. Ωστόσο, με βάση το σεβασμό της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης, παρέχεται η δυνατότητα απαλλαγής από αυτό σε αλλόθρησκους ή ετεροδόξους μαθητές. Πρόβλημα ωστόσο δημιουργείται όταν η απαλλαγή ζητείται για μαθητές που δεν είναι δηλωμένοι ως αλλόθρησκοι ή ως ετερόδοξοι, η δε πρακτική της διοίκησης δεν είναι ενιαία ως προς την αποδοχή τέτοιων αιτημάτων¹⁰.

Το θρήσκευμα των μαθητών εξακολουθεί να αναγράφεται στους τηρούμενους φακέλους των σχολείων και στους απολυτήριους τίτλους, παρά την αντίθετη γνωμοδότηση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα και του Συνηγόρου του Πολίτη.

Προτάσεις:

- Η άσκηση του δικαιώματος της απαλλαγής από το μάθημα των Θρησκευτικών να μην τίθεται υπό τον όρο της δήλωσης ότι ο μαθητής είναι αλλόθρησκος ή ετερόδοξος, δήλωση η οποία παραβιάζει το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας.
- Στα σχολεία δεν θα πρέπει να τηρούνται στοιχεία σχετικά με το θρήσκευμα των μαθητών, παρά μόνο εφόσον αυτά απαιτούνται για την άσκηση δικαιώματός τους, ενώ το θρήσκευμα δεν θα πρέπει να αναγράφεται στους απολυτήριους τίτλους, καθώς αυτό μπορεί να αποτελέσει αφορμή μελλοντικής διακριτικής τους μεταχείρισης.
- Να ενισχυθεί ο θρησκευολογικός χαρακτήρας του μαθήματος των Θρησκευτικών, ώστε να μην τίθενται ζητήματα παραβίασης της θρησκευτικής ελευθερίας των μαθητών.

7.3 Ιδιωτική ζωή (Άρθρο 16)

Διαπιστώσεις – Προβλήματα:

- Διαπιστώνονται συχνά παραβιάσεις του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής ανηλίκων από τα ΜΜΕ.
- Συχνά μέσω των ΜΜΕ αποκαλύπτεται η ταυτότητα ανηλίκων που βρίσκονται σε δύσκολη κατάσταση, είναι θύτες ή θύματα εγκληματικών ενεργειών¹¹.
- Μέσω των ΜΜΕ δημοσιοποιούνται στοιχεία από τους δικαστικούς φακέλους υποθέσεων στις οποίες εμπλέκονται ανήλικοι, ενόσω μάλιστα η υπόθεσή τους εξετάζεται από την δικαιοσύνη. Γίνεται αναπαραγωγή περιγραφών βίας, κακοποίησης και εν γένει σοβαρών παραβιάσεων δικαιωμάτων σε βάρος παιδιών¹².

¹⁰ Βλ. Σχετικό Δελτίο Τύπου Συνηγόρου του Πολίτη και αλληλογραφία του με το Υπουργείο Παιδείας

¹¹ Βλ. Δελτίο Τύπου, 2005

¹² Βλ. Δελτίο Τύπου, 2006

⁹ Βλ. σχετικό Πόρισμα του Συνηγόρου του Πολίτη, Ιούλιος 2007

- Δημοσιοποιούνται εικόνες ή πληροφορίες που αφορούν την προσωπική κατάσταση παιδιών που φιλοξενούνται σε ιδρύματα παιδικής προστασίας, με αποτέλεσμα να παραβιάζεται το απόρρητο της ιδιωτικής τους ζωής και να δυσχεραίνονται οι εκπαιδευτικές και κοινωνικές τους σχέσεις¹³.
- Γίνεται αλόγιστη αναφορά σε δεδομένα που αφορούν την προσωπική ζωή των παιδιών μέσα από «ψυχαγωγικές» τηλεοπτικές εκπομπές, στις οποίες μάλιστα συχνά παρουσιάζονται καταγγελίες και διαμάχες μεταξύ γονέων σχετικά με τα παιδιά τους¹⁴.
- Η ιδιωτικότητα τίθεται συχνά σε κίνδυνο από την αλόγιστη διάθεση πληροφοριών και δεδομένων που αφορούν ανηλίκους μέσω των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης.

Προτάσεις:

- Να ενημερωθούν οι λειτουργοί των ΜΜΕ και να υπάρξει ενδεδειγμένος έλεγχος σχετικά με τις ευθύνες τους, και τον έμπρακτο σεβασμό της ιδιωτικής ζωής των ανηλίκων.
- Να υιοθετηθεί Κώδικας Δεοντολογίας για την ψυχαγωγική τηλεόραση.
- Να εισαχθεί στο πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ενημέρωση σχετικά με τα οφέλη και τους κινδύνους από την χρήση του διαδικτύου, και να γίνει έκδοση σχετικού ενημερωτικού οδηγού που θα διανεμηθεί στους γονείς.

7.4 Πληροφόρηση (Άρθρο 17)

Με ευθύνη και των γονέων τους πολλά παιδιά μειονοτήτων (ιδιαίτερα παιδιά Ρομά και μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης) συχνά δεν ενημερώνονται για τα δικαιώματά τους, γεγονός που εντείνει τον κοινωνικό τους αποκλεισμό.

Νεοεισερχόμενοι ανήλικοι από τρίτες χώρες, συχνά ασυνόδετοι, κατά τη διάρκεια της κράτησής τους για την παράνομη είσοδο τους στη χώρα, δεν λαμβάνουν ενημέρωση σχετικά με στοιχειώδη δικαιώματά τους. Η διάθεση ενημερωτικών φυλλαδίων από τα αστυνομικά τμήματα είναι ανεπαρκής.

Προτάσεις:

- Να δοθεί περαιτέρω έμφαση στη διακίνηση ενημέρωσης σε παιδιά της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη για τα δικαιώματά τους, με έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα και με την αξιοποίηση τουρκόφωνων εμψυχωτών.

- Να επεκταθεί η αξιοποίηση εκπαιδευμένων μεσολαβητών Ρομά σε κοινότητες και καταυλισμούς, σε συνδυασμό με παρεμβάσεις ενημέρωσης, προετοιμασίας και υποστήριξης της σχολικής φοίτησης των παιδιών.
- Να διατίθενται ενημερωτικά φυλλάδια σε επαρκή αριθμό ξένων γλωσσών στους νεοεισερχόμενους ανηλίκους από τρίτες χώρες, στα αστυνομικά κέντρα κράτησης και τα κέντρα υποδοχής.

7.5 Προστασία από τη βία και την κακομεταχείριση (Άρθρα 19, 39)

7.5.1 Προσαρμογή του νομοθετικού πλαισίου και ρόλος του Συνηγόρου του Παιδιού

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων 8 ετών το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο προσαρμόστηκε σε σημαντικό βαθμό στις επιταγές της Σύμβασης σχετικά με την προστασία των παιδιών από τη βία και θεσπίστηκαν ειδικές νομοθετικές διατάξεις σε αυτή την κατεύθυνση, συχνά κατόπιν παρέμβασης της Αρχής. Ειδικότερα:

Α) Ο **νόμος 3500/2006** για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας. Μεταξύ των θετικών προβλέψεων του νόμου αυτού περιλαμβάνεται η απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας στα παιδιά, την οποία είχε εισηγηθεί ο Συνήγορος του Πολίτη.

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει διαπιστώσει ότι αρκετοί επαγγελματίες που έρχονται σε άμεση επαφή με τα παιδιά, δεν γνωρίζουν ακόμη τον νόμο και τις αναφερόμενες σε αυτόν υποχρεώσεις για εκπαιδευτικούς και βρεφονηπιοκόμους, και έχουν αρκετές επιφυλάξεις ως προς τις ενέργειές τους σε σχετικά περιστατικά.

Β) Ο **νόμος 3625/2007**, με τον οποίο κυρώθηκε το Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και την παιδική πορνογραφία, ο οποίος προέβλεψε σημαντικές αλλαγές στο Ποινικό Δίκαιο και την Ποινική Δικονομία.

Από έρευνα και επισκέψεις στην Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων της Γενικής Διεύθυνσης της Αστυνομίας Αθηνών¹⁵ ο Συνήγορος του Πολίτη διαπίστωσε ότι μέχρι και τα μέσα του έτους 2011 η προβλεπόμενη από τον παραπάνω νόμο χρήση των οπτικοακουστικών μέσων για την καταχώρηση μαρτυρικών καταθέσεων ανηλίκων έλαβε χώρα μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις, πειραματικά, χωρίς να έχει αξιοποιηθεί το υλικό αυτό από τα δικαστήρια και χωρίς να έχουν εκδοθεί σχετικές οδηγίες και προβλέψεις από το αρμόδιο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη.

Γ) Ο **νόμος 3727/2008** με τον οποίο κυρώθηκε η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης και κακοποίησης.

¹³ Βλ. **Δελτίο Τύπου και επιστολή στα συναρμόδια υπουργεία και φορείς**, 2011

¹⁴ Βλ. **Δελτίο Τύπου**, 2008

¹⁵ Βλ. **Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη**, 2010, σελ. 126

Ακόμη δεν έχει εκδοθεί κανονιστικό πλαίσιο για την εφαρμογή της προβλεπόμενης στο νόμο απαγόρευσης άσκησης επαγγέλματος προσώπων που έρχονται σε επαφή με παιδιά, τα οποία διώκονται ή έχουν καταδικαστεί για τα παραπάνω αναφερόμενα εγκλήματα, ενώ επίσης η εισαγωγή προγραμμάτων ενημέρωσης στα σχολεία, σε συνδυασμό με την κατάλληλη σεξουαλική αγωγή των μαθητών, εκκρεμεί.

7.5.2 Βαθμός επάρκειας των υπηρεσιών που ασχολούνται με τη διαχείριση των περιστατικών βίας

Παρά τη βελτίωση του νομοθετικού πλαισίου ο Συνήγορος του Πολίτη διαπιστώνει σημαντικές ελλείψεις στις υπηρεσίες που δέχονται και διαχειρίζονται σχετικές καταγγελίες¹⁶. Οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί έχουν αναφέρει πολλές φορές προς την Αρχή ότι δεν γνωρίζουν πού να αποταθούν σε σχετικές περιπτώσεις. Τα σχολεία δεν διαθέτουν ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς ή νοσηλευτές, ενώ οι αντίστοιχες υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης δεν μπορούν να διενεργήσουν σχετική έρευνα χωρίς εισαγγελική εντολή. Οι Σχολικοί Σύμβουλοι, οι Συμβουλευτικοί Σταθμοί και τα Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης, Διάγνωσης και Υποστήριξης (ΚΕΔΔΥ), μπορούν σε ορισμένες περιπτώσεις να δώσουν κατευθύνσεις προς τους εκπαιδευτικούς για τη διαχείριση σχετικών περιστατικών, δεν προβλέπεται όμως η δυνατότητα να εξετάζουν αυτοί τους μαθητές, παρά μόνο εφόσον υπάρχει η συναίνεση των γονέων τους.

Ο νόμος 3500/06 δεν έχει προβλέψει άλλες διαδικασίες πλην της ενημέρωσης των εισαγγελικών αρχών σε περιπτώσεις που οι εκπαιδευτικοί πληροφορούνται ή διαπιστώνουν ενέργειες ενδοοικογενειακής βίας σε βάρος μαθητών. Έτσι, οι διευθυντές των σχολείων, σε περιπτώσεις που εικάζεται η διάπραξη αδικημάτων ενδοοικογενειακής βίας, χωρίς να υπάρχει σαφής ενημέρωση εκ μέρους του παιδιού, δεν διευκολύνονται στην παραπομπή σχετικών υποθέσεων σε ψυχο-κοινωνικές υπηρεσίες, προκειμένου να υπάρξει ενδελεχής διερεύνηση αυτών και λήψη μέτρων για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών. Εξ αιτίας αυτού του θεσμικού κενού, ο Συνήγορος έχει διαπιστώσει ότι στην πλειονότητα των συναφών υποθέσεων, δεν λαμβάνεται κανένα μέτρο, παρά την ύπαρξη ενδείξεων για την διάπραξη σχετικών αδικημάτων.

Τέλος, σε περιπτώσεις άσκησης βίας ή παρενόχλησης εκ μέρους εκπαιδευτικών σε βάρος μαθητών, ο Συνήγορος διαπίστωσε ότι η ποινική διαδικασία ορισμένες φορές καθυστερεί σε μεγάλο βαθμό, ενώ ο πειθαρχικός έλεγχος έχει δυσκολίες, σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις οι πειθαρχικές κυρώσεις που επιβάλλονται είναι δυσανάλογα μικρές σχετικά με τις διαπιστωμένες ενέργειες των εκπαιδευτικών.

Εισαγγελείς με αποκλειστική αρμοδιότητα τα θέματα ανηλίκων, ορίζονται μόνο στην Αθήνα και στην

Θεσσαλονίκη, ενώ αλλού αναλαμβάνουν οι εισαγγελείς γενικών καθηκόντων. Οι εισαγγελικές αρχές δεν πλαισιώνονται από κοινωνικές υπηρεσίες, καθώς δεν έχει υλοποιηθεί η σχετική πρόβλεψη του νόμου 2447/1996 για τη δημιουργία κοινωνικών υπηρεσιών στα πρωτοδικεία της χώρας. Έτσι, δίνουν εντολή έρευνας σε διάφορες δημόσιες κοινωνικές υπηρεσίες, που μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις ισχυρίζονται ότι δεν έχουν σχετική αρμοδιότητα ή δεν διαθέτουν επαρκή χρόνο για διεξαγωγή επισκέψεων στην οικογένεια. Ο εξαιρετικός φόρτος υποθέσεων των Εισαγγελιών Ανηλίκων Αθήνας και Θεσσαλονίκης σε συνδυασμό με τον μικρό αριθμό εισαγγελέων και τις ελλείψεις στο πεδίο των κοινωνικών υπηρεσιών, και παρά το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που εκδηλώνεται από τους ίδιους τους εισαγγελείς, δημιουργεί επί πλέον δυσκολίες για την άμεση λήψη μέτρων προστασίας των παιδιών¹⁷.

Όταν ξεκινήσει η προανακριτική διαδικασία για τη διάπραξη αδικημάτων σε βάρος ανηλίκων, προβλήματα παρουσιάζονται και στα αστυνομικά τμήματα, καθώς στην περιφέρεια δεν διαθέτουν εξειδικευμένο προσωπικό για τη διενέργεια ανακριτικών πράξεων με ανηλίκους, ενώ στην επικράτεια τα αστυνομικά τμήματα δεν διαθέτουν χώρους προστατευτικής φύλαξης και όταν χρειάζεται να απομακρυνθεί εκτάκτως ένα παιδί από την οικογένειά του, παραμένει σε ακατάλληλους χώρους στο αστυνομικό τμήμα ή παραπέμπεται σε παρακείμενο νοσοκομείο¹⁸.

Σημαντικό πρόβλημα παρατηρείται και με την παρατεταμένη παραμονή παιδιών θυμάτων σωματικής ή σεξουαλικής κακοποίησης στα νοσοκομεία, όπου παραπέμπονται για διαγνωστικές εξετάσεις ή για επείγουσα φιλοξενία. Οι δυσκολίες σχετικά με την τοποθέτηση των παιδιών αυτών σε ιδρύματα παιδικής προστασίας αλλά και με την υλοποίηση του θεσμού της αναδοχής, ανεξάρτητα από την εισαγωγή τους σε Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας, έχει ως αποτέλεσμα πολλές φορές παιδιά να παραμένουν εκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, ακόμη και ορισμένων μηνών.

Προτάσεις:

- Χρειάζεται συστηματικότερη επιμόρφωση και καθοδήγηση των επαγγελματιών πρώτης γραμμής (εκπαιδευτικών, βρεφονηπιοκόμων, παιδιάτρων κ.λπ.) στην αναγνώριση ενδείξεων κακοποίησης και στις ενέργειες στις οποίες θα πρέπει να προβούν κατά περίπτωση.
- Να καθιερωθούν πρωτόκολλα ενεργειών στα σχολεία και σε όλες τις κοινοτικές υπηρεσίες, για τις περιπτώσεις αναφοράς ή ενδείξεων κακοποίησης σε βάρος ανηλίκων, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη τοπικών δικτύων συνεργασίας μεταξύ όλων των φορέων παιδικής προστασίας και τη διευκόλυνση της πραγματοποίησης παραπομπών.

¹⁶ Βλ. *Ετήσια έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη*, 2008, σελ.112

¹⁷ Βλ. *Ετήσια έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη*, 2006, σελ. 201

¹⁸ Βλ. *Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη* για το 2010, σελ. 125-126

- Εφόσον τα σχολεία δεν διαθέτουν ψυχολόγους ή κοινωνικούς λειτουργούς, θα πρέπει να εξασφαλιστεί, υπό προϋποθέσεις, η πρόσβαση των μαθητών σε δημόσιες συναφείς υπηρεσίες χωρίς να είναι απαραίτητη η συναίνεση του γονέα για την αρχική υποβολή αιτήματος ή αναφοράς από ανηλίκους σε αυτές.
- Να αποσαφηνιστούν οι αρμοδιότητες των κοινωνικών υπηρεσιών της τοπικής αυτοδιοίκησης και να δημιουργηθούν υπηρεσίες εξειδικευμένες στην παιδική προστασία σε όλους τους δήμους της χώρας με κύρια αρμοδιότητα την παρακολούθηση και υποστήριξη οικογενειών που χαρακτηρίζονται ως «υψηλού κινδύνου» για κακοποίηση ή παραμέληση παιδιών, ώστε να αποτρέπονται σοβαρότερες καταστάσεις που απαιτούν την απομάκρυνση των παιδιών από αυτές.
- Εξαιρετικά αναγκαία είναι η προώθηση της δικτύωσης όλων των φορέων παιδικής προστασίας σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, όπως έχει ήδη αναγγελθεί και προγραμματισθεί να υποστηριχθεί από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης και το Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την Αντιμετώπιση της Θυματοποίησης και της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων.
- Θα πρέπει να υλοποιηθεί η προβλεπόμενη από το νόμο δυνατότητα καταχώρησης των μαρτυρικών καταθέσεων σε ηλεκτρονικά οπτικοακουστικά μέσα, με ειδικές ρυθμίσεις από το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και να επεκταθεί και για άλλες ευαίσθητες περιπτώσεις θυματοποίησης ανηλίκων εκτός της προσβολής της γενετήσιας ελευθερίας.
- Είναι ανάγκη να δημιουργηθούν άμεσα κέντρα επείγουσας φιλοξενίας παιδιών θυμάτων κακοποίησης και παραμέλησης, τουλάχιστον στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, σε συνδυασμό με τη βελτίωση του συστήματος παραπομπών σε ιδρύματα παιδικής προστασίας και τοποθέτησης σε ανάδοχες οικογένειες.
- Ειδικότερα, για την ενδελεχή διερεύνηση και διεπιστημονική αντιμετώπιση των περιστατικών σεξουαλικής βίας (και άλλων περιστατικών σοβαρής οικογενειακής βίας) σε βάρος ανηλίκων, χρειάζεται να διαμορφωθούν ειδικοί χώροι με βάση διεθνείς προδιαγραφές, όπου θα μπορεί να γίνεται με τη συνεργασία προσωπικού της Αστυνομίας και των αρμόδιων υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας, η εξέταση των ανηλίκων θυμάτων και η καταχώρηση μαρτυριών τους σε ηλεκτρονικά οπτικοακουστικά μέσα με βάση ειδική και θεσμοθετημένη διαδικασία.

- Χρειάζεται να εκδοθεί κανονιστικό πλαίσιο για την εφαρμογή της απαγόρευσης άσκησης επαγγέλματος που έρχεται σε επαφή με παιδιά, από πρόσωπα που δώκονται ή έχουν καταδικαστεί για εγκλήματα σεξουαλικής βίας σε βάρος ανηλίκων, η δε απαγόρευση να επεκταθεί και σε εθελοντές που προσφέρουν υπηρεσίες σε φορείς που έρχονται σε άμεση επαφή με παιδιά.

7.5.3 Τήρηση στατιστικών στοιχείων για την κακοποίηση

Μέχρι σήμερα στην Ελλάδα δεν υπάρχουν επίσημα συνολικά στοιχεία για την κακοποίηση και παραμέληση ανηλίκων. Προσπάθειες έχουν καταβληθεί κυρίως από το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, σε συνεργασία με άλλους φορείς.

Προτάσεις:

- Απαραίτητη είναι η καθιέρωση ενός εθνικού κέντρου αναφοράς για την παρακολούθηση των θεμάτων κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού. Το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού έχει τα εχέγγυα για την υλοποίηση αυτής της αποστολής, εφόσον υπάρξει η διασφάλιση της κατάλληλης στελέχωσής του.

7.5.4 Απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας των παιδιών

Το 2005 συγκροτήθηκε Δίκτυο για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Σωματικής Τιμωρίας στα Παιδιά, το οποίο συντόνισε ο Συνήγορος του Πολίτη, και στο οποίο συμμετείχαν ως ιδρυτικά μέλη εκπρόσωποι υπουργείων και άλλων δημοσίων και μη κυβερνητικών φορέων. Έγιναν σημαντικές παρεμβάσεις στην κατεύθυνση της βελτίωσης του νομοθετικού πλαισίου και της ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης¹⁹.

7.5.5 Βία μεταξύ των ανηλίκων

Τα τελευταία χρόνια την Ελληνική κοινωνία απασχόλησε σημαντικός αριθμός υποθέσεων άσκησης βίας μεταξύ ανηλίκων, ορισμένες των οποίων είχαν τραγικές συνέπειες. Ο Συνήγορος ανέλαβε πρωτοβουλίες για την καταγραφή καλών πρακτικών που εφαρμόζουν τα σχολεία²⁰.

Επίσης συμμετείχε στη δημιουργία Δικτύου κατά της Βίας στο Σχολείο²¹ με προοπτική τη συγκέντρωση της υπάρχουσας τεχνογνωσίας και την ανάληψη δράσεων για την ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών, των μαθητών και των γονέων τους, με στόχο την καλύτερη πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας στο σχολείο.

Ο Συνήγορος του Πολίτη απέστειλε προς το Υπουργείο

¹⁹ Περισσότερες πληροφορίες στο www.somatikitimoria.gr

²⁰ Οι προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη και υλικό από εκδηλώσεις και δράσεις σχολείων έχουν αναρτηθεί σε [ειδική υποσελίδα](#) του ιστοχώρου της Αρχής.

²¹ Περισσότερες πληροφορίες στο www.antibullyingnetwork.gr

Παιδείας κείμενο στο οποίο συνοψίζονται οι κυριότερες προτάσεις του για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας μεταξύ μαθητών, το οποίο ακολούθως εξέδωσε σχετική **εγκύκλιο** προς τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της επικράτειας.

Ωστόσο, ο περιορισμός των διαθέσιμων κονδυλίων, ιδίως από τη σχολική χρονιά 2011-2012, είχε ως αναπόφευκτη συνέπεια τον περιορισμό των δυνατοτήτων ενεργοποίησης ειδικών ψυχικής υγείας και κοινωνικής πρόνοιας στα σχολεία, ενώ περιορίστηκαν σε σημαντικό βαθμό και οι πόροι για την λειτουργία καινοτόμων προγραμμάτων.

Προτάσεις:

- Να δοθεί έμφαση στην πρόληψη, με ενίσχυση του δημοκρατικού και του συμμετοχικού χαρακτήρα του σχολείου, την ενημέρωση και επικοινωνία των μαθητών σχετικά με την άσκηση των δικαιωμάτων και την προστασία από τη βία σε όλες τις σχολικές βαθμίδες.
- Να προωθηθούν μέτρα για την πιο αποτελεσματική διαχείριση των περιστατικών βίας, όπως η καλύτερη επιτήρηση των σχολικών μονάδων, η κατάλληλη επιμόρφωση και υποστήριξη των εκπαιδευτικών από ειδικούς επαγγελματίες, η ανάθεση ρόλων συμβούλων και μεσολαβητών σε εκπαιδευτικούς, η λειτουργία ομάδων μαθητών σε ρόλο συνομηλικών μεσολαβητών, ύστερα από σχετική εκπαίδευση τους, η βελτίωση της πειθαρχικής εκπαιδευτικής νομοθεσίας με εισαγωγή νέων μέτρων, ιδίως στο επίπεδο της συμφιλίωσης και της αποκατάστασης βλάβης.

8 Οικογένεια και εναλλακτική φροντίδα

8.1 Γονική επιμέλεια, γονικές ευθύνες, βοήθεια στους γονείς (Άρθρα 5, 18)

Οι υπηρεσίες στις οποίες μπορεί να απευθυνθεί ένα παιδί ή μια οικογένεια για συμβουλευτική και υποστήριξη σχετικά με την άσκηση της γονικής επιμέλειας είναι περιορισμένες και η αναμονή αρκετά μεγάλη. Παντελής είναι η απουσία υπηρεσιών οικογενειακής διαμεσολάβησης και εξωδικαστικής επίλυσης διαφορών περί την εφαρμογή δικαστικών αποφάσεων, την γονική επιμέλεια και το δικαίωμα της επικοινωνίας των παιδιών με τον γονέα που δεν διαμένει μαζί τους.

Όταν ένας έφηβος ανήλικος επιθυμεί να εκφράσει τις αντίθετες απόψεις του σχετικά με την εφαρμογή δικαστικών αποφάσεων στα θέματα επιμέλειας και επικοινωνίας με τον γονέα με τον οποίο δεν διαμένει μαζί, δεν έχει τη δυνατότητα απ' ευθείας προσφυγής σε μια δικαστική αρχή

ή άλλη δημόσια υπηρεσία που να ενεργεί εκ μέρους του προς τη δικαιοσύνη, καθώς είναι υποχρεωμένος να ενεργήσει μέσω του γονέα που έχει τη νόμιμη εκπροσώπησή του.

Η δυνατότητα προσφυγής ανήλικου σε δημόσιες υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και ψυχικής υγείας χωρίς τη συνοδεία / συναίνεση του γονέα αποτελεί ζήτημα αμφισβητούμενο και όχι ρητά αναφερόμενο στο νόμο.

Σε περίπτωση διαζυγίου, η άσκηση της γονικής μέριμνας ρυθμίζεται από το δικαστήριο που την αναθέτει στον ένα από τους δύο γονείς, ή -εφόσον αυτοί συμφωνούν- και στους δύο. Στην πράξη, ως επί το πλείστον η επιμέλεια ανατίθεται στη μητέρα. Εάν τα παιδιά είναι γεννημένα εκτός γάμου, ο πατέρας αποκτά γονική μέριμνα μετά την αναγνώριση, την οποία ασκεί μόνο κατ' εξαίρεση και υπό προϋποθέσεις. Οι παραπάνω ρυθμίσεις αποκλίνουν από την αρχή που θεμελιώνεται από το άρθρο 18 της Σύμβασης.

Σημαντικότερη θεσμική έλλειψη είναι η απουσία οικογενειακών δικαστηρίων, πλαισιωμένων από ειδικότητες (κοινωνικούς λειτουργούς και ειδικούς ψυχικής υγείας)²².

Προτάσεις:

- Θα πρέπει να μεταρρυθμιστεί το οικογενειακό δίκαιο, με καθιέρωση του γενικού κανόνα συνέχισης άσκησης της γονικής μέριμνας από κοινού από τους δύο γονείς στο σύνολό της (της επιμέλειας συμπεριλαμβανόμενης) σε περιπτώσεις διαζυγίου, ενώ μόνο κατόπιν δικαστικής απόφασης και εάν το συμφέρον του παιδιού το επιβάλλει, να μπορεί να διασπαστεί κατ' εξαίρεση η άσκηση της και η επιμέλεια να ανατίθεται σε έναν γονέα.
- Η γονική μέριμνα παιδιού, που γεννιέται χωρίς γάμο των γονέων του, αλλά αναγνωρίζεται από τον πατέρα του, θα πρέπει να ασκείται και από τον τελευταίο, όταν συμφωνείται αυτό με συμβολαιογραφικό έγγραφο, που θα καταρτίζεται μεταξύ των γονέων, χωρίς να απαιτείται δικαστική απόφαση, όπως συμβαίνει σήμερα.
- Να λειτουργήσουν οικογενειακά δικαστήρια, πλαισιωμένα από κατάλληλες ψυχο-κοινωνικές υπηρεσίες που θα επικοινωνούν με τα παιδιά και τους γονείς τους.
- Να δημιουργηθούν υπηρεσίες οικογενειακής διαμεσολάβησης που θα υποστηρίζουν την υλοποίηση δικαστικών αποφάσεων και θα ενεργούν σε περιπτώσεις αμφισβήτησής τους.

8.2 Αποχωρισμός από τους γονείς – δικαίωμα επικοινωνίας (Άρθρο 9)

Το δικαίωμα επικοινωνίας στο ελληνικό δίκαιο δεν προβλέπεται ως δικαίωμα του τέκνου με αντίστοιχη

²² Βλ. **Ετήσια έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη**, 2006, σελ. 200

υποχρέωση του γονέα, αλλά μόνο ως δικαίωμα επικοινωνίας του γονέα με το παιδί που δεν διαμένει μαζί του.

Η έλλειψη αποτελεσματικών μέσων για την εφαρμογή των αποφάσεων σχετικά με την άσκηση του δικαιώματος επικοινωνίας έχει ως αποτέλεσμα, συχνά, να παραβιάζονται τα δικαιώματα του παιδιού. Δεν υπάρχουν φορείς ή υπηρεσίες που να επαναξιολογούν περιοδικά την καταλληλότητα της ληφθείσας απόφασης με βάση το συμφέρον του παιδιού. Απουσιάζει ένα οργανωμένο σύστημα υποστήριξης της επικοινωνίας γονέων – τέκνων με τη δημιουργία των κατάλληλων κέντρων υποβοήθησης και οικογενειακής διαμεσολάβησης, εκπαίδευση ειδικών επαγγελματιών στη διαχείριση αυτών των θεμάτων και γενικώς προώθηση εξωδικαστικών μηχανισμών υλοποίησης των σχετικών αποφάσεων.

Τα μέσα εκτέλεσης στο πεδίο εφαρμογής των αποφάσεων περί απόδοσης ή παράδοσης τέκνου και ρύθμισης του δικαιώματος επικοινωνίας, που προβλέπονται στο άρθρο 950 ΚΠολΔ κρίνονται εξαιρετικά αναποτελεσματικά.

Ιδιαίτερη μνεία αξίζει στην περίπτωση των φυλακισμένων γονέων που τοποθετούνται σε σωφρονιστικά καταστήματα μακριά από τον τόπο διαμονής των τέκνων τους και επομένως παρεμποδίζεται η επικοινωνία τους με αυτά. Το θέμα αυτό δεν ρυθμίζεται νομοθετικά και επομένως είναι στην διακριτική κρίση της διοίκησης.

Προτάσεις:

- Η προβλεπόμενη έμμεση εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων σε περιπτώσεις διαζυγίου και άσκησης του δικαιώματος επικοινωνίας, θα πρέπει να συνδυάζεται με την διαμεσολάβηση ειδικών κοινωνικών υπηρεσιών που θα κατευθύνουν τους γονείς προς την εφαρμογή των αποφάσεων προς το συμφέρον του παιδιού, όταν δε καταγράφουν πρακτικές παραβίασης των δικαιωμάτων του, να ενημερώνουν την αρμόδια δικαστική αρχή, που θα έχει τη δυνατότητα αναθεώρησης της προηγούμενης δικαστικής απόφασης.
- Για τους ανηλικούς στην εφηβική ηλικία, που επιθυμούν να ζητήσουν μεταρρύθμιση των δικαστικών αποφάσεων σχετικά με την επιμέλεια και την επικοινωνία με τον γονέα με τον οποίο δεν διαμένουν μαζί, θα πρέπει να προβλέπεται ρητά η δυνατότητα προσφυγής στη δικαιοσύνη ή σε δημόσια υπηρεσία που να ενεργεί εκ μέρους τους προς τις δικαστικές αρχές, ακόμη και αν δεν υπάρχει αρχική συναίνεση του γονέα τους.
- Να προβλεφθεί με νομοθετική διάταξη ότι θα λαμβάνεται υπόψη η διευκόλυνση της επικοινωνίας του κρατούμενου γονέα με τα τέκνα του κατά την απόφαση σχετικά με το κατάστημα στο οποίο αυτός θα κρατηθεί.

8.3 Οικογενειακή επανένωση (Άρθρο 10)

Η ραγδαία αύξηση κατά τα τελευταία χρόνια των αιτημάτων αλλοδαπών που ζουν νόμιμα στην Ελλάδα για επανένωση με μέλη της οικογένειάς τους, στα οποία περιλαμβάνονται πολύ συχνά ανήλικα, έχει δημιουργήσει μεγάλο φόρτο εργασιών στην αρμόδια υπηρεσία με αποτέλεσμα συχνά την καθυστέρηση απαντήσεων. Επίσης η πρόσφατη οικονομική κρίση έχει δημιουργήσει ιδιαίτερες δυσκολίες σε πολλές οικογένειες αλλοδαπών εργαζομένων στην Ελλάδα να επανενωθούν με τέκνα τους που ζουν στην αλλοδαπή, λόγω και των υψηλών προβλεπόμενων παραβόλων, με αποτέλεσμα αρκετές φορές να έρχονται τα παιδιά στην χώρα με ταξιδιωτική βίζα και μετά τη λήξη της να δημιουργείται πρόβλημα, καθώς για να γίνει νόμιμα η συνένωση χρειάζεται το μέλος της οικογένειας με το οποίο γίνεται η συνένωση να διαμένει στην αλλοδαπή.

Προτάσεις:

- Να προτεραιοποιείται η εξέταση των αιτημάτων οικογενειακής επανένωσης, όταν αφορούν παιδιά, προκειμένου να υλοποιηθεί η δέσμευση της χώρας που προκύπτει από το άρθρο 10 της Σύμβασης.
- Τα παράβολα για την οικογενειακή επανένωση χρειάζεται να είναι αντίστοιχα με προσαυξήσεις ή ποσά που το ελληνικό κράτος αναγνωρίζει ως επαρκή για την κάλυψη των οικογενειακών αναγκών. Οι προσαυξήσεις του άρθρου 53 παρ. γ του ν. 3386/05 (20% για τη σύζυγο και 15% για κάθε τέκνο) να αναθεωρηθούν, διότι κρίνονται ιδιαίτερα υψηλές και ως εκ τούτου απαγορευτικές για την πλειονότητα των αλλοδαπών²³.

8.4 Παράνομη μετακίνηση (Άρθρο 11)

Μία από τις δυσάρεστες συνέπειες των διαζυγίων μεταξύ προσώπων διαφορετικής ιθαγένειας είναι ο γεγονός ότι ο ένας εκ των δύο γονέων μπορεί να επιστρέψει στην πατρίδα του, παίρνοντας μαζί του το παιδί του, είτε έχει την επιμέλεια είτε όχι. Έτσι, στην μεν πρώτη περίπτωση το παιδί στερείται του δικαιώματος της επικοινωνίας με τον άλλο γονέα, ενώ στη δεύτερη πρόκειται επί πλέον για ποινικά κολάσιμη συμπεριφορά.

Προβληματική θεωρεί ο Συνήγορος του Πολίτη την πρόσφατη τροποποίηση του Προεδρικού Διατάγματος, βάσει του οποίου η έκδοση διαβατηρίου γίνεται από τον γονέα που ασκεί την επιμέλεια, χωρίς να απαιτείται η συναίνεση του άλλου γονέα που ασκεί το υπόλοιπο της γονικής μέριμνας. Η ρύθμιση αυτή έχει ήδη επιτρέψει την

²³Βλ. «Προτάσεις Συνηγούρου του Πολίτη για βελτίωση του νομοθετικού πλαισίου σε θέματα χορήγησης και ανανέωσης άδειας παραμονής και εργασίας», Φεβρουάριος 2011

γονική απαγωγή παιδιών, κατά την έννοια της σύμβασης της Χάγης του 1980.

Προτάσεις:

- Για την αποτροπή παράνομων μετακινήσεων ανηλίκων στο εξωτερικό, θα πρέπει να μελετηθεί η λήψη ειδικών μέτρων, που ισχύουν σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, όπως π.χ. η πρόβλεψη της υποχρέωσης κατά την έξοδο ενός παιδιού από τη χώρα να υπάρχει η έγγραφη συναίνεση του γονέα / των γονέων που δεν ταξιδεύουν μαζί του.

8.5 Εναλλακτική φροντίδα - Περιοδική αναθεώρηση (Άρθρα 20, 25)

Τα σημαντικότερα προβλήματα που έχει διαπιστώσει²⁴ ο Συνήγορος του Πολίτη για τα ιδρύματα παιδικής προστασίας (δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου) συνοψίζονται παρακάτω:

- Η νομοθεσία που καλύπτει τα δημόσια ιδρύματα παιδικής προστασίας είναι αρκετά απαρχαιωμένη και ελλιπής.
- Τα ιδρύματα ιδιωτικού δικαίου λειτουργούν στις περισσότερες περιπτώσεις χωρίς κανονικές άδειες, αφού το νομοθετικό πλαίσιο για την έκδοσή τους είναι ατελές.
- Ελλείψεις παρουσιάζει και το νομοθετικό πλαίσιο ως προς την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των φιλοξενούμενων παιδιών, σύμφωνα με τις επιταγές της Σύμβασης.
- Δεν έχουν θεσπιστεί με νόμο πρότυπα και προδιαγραφές που πρέπει να πληρούνται από τα ιδρύματα παιδικής προστασίας, δημόσια ή ιδιωτικά.
- Έχει προβλεφθεί δια νόμου η διαδικασία πιστοποίησης των ιδρυμάτων ιδιωτικού δικαίου και έχει ξεκινήσει η υλοποίησή της από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, χωρίς όμως να έχουν θεσπιστεί σχετικές προδιαγραφές και διαδικασίες ποιοτικού ελέγχου.
- Η εποπτεία των ιδρυμάτων έχει ανατεθεί στις Υγειονομικές Περιφέρειες για τα δημόσια και στις Περιφερειακές Διευθύνσεις Πρόνοιας για τα ιδρύματα ιδιωτικού δικαίου, μέσω των κοινωνικών συμβούλων που ορίζονται στις Περιφέρειες της χώρας. Ωστόσο, η απουσία ενός σαφούς πλαισίου προδιαγραφών που πρέπει να πληρούνται από τα ιδρύματα, καθιστά τον έλεγχο αυτό συχνά ανεπαρκή και αναποτελεσματικό.
- Έχει θεσπιστεί η αρμοδιότητα συστηματικής παρακολούθησης και ελέγχου των ιδρυμάτων από

το Σώμα Επιθεωρητών Υπηρεσιών Υγείας και Πρόνοιας, που συστήθηκε με το νόμο 2920/2001. Το Σώμα, ύστερα από επισκέψεις, εκδίδει εκθέσεις ελέγχου με συγκεκριμένες προτάσεις προς τη Διοίκηση των ιδρυμάτων για τη βελτίωση των συνθηκών και προβαίνει σε επανελέγχους, ωστόσο συχνά οι προτάσεις του υλοποιούνται εν μέρει μόνο από τις διοικήσεις τους, καθώς απουσιάζει ένα σύστημα κυρώσεων και ανάκλησης αδειών.

- Τα περισσότερα ιδρύματα παρουσιάζουν σοβαρές ελλείψεις σε ανθρώπινο δυναμικό, ιδίως σε επιστημονικό και εξειδικευμένο προσωπικό.
- Η διαδικασία προσλήψεων προσωπικού στα δημόσια ιδρύματα είναι χρονοβόρα και δεν διασφαλίζει την έγκαιρη και κατάλληλη επιλογή των επαγγελματιών που έχει ανάγκη η κάθε μονάδα.
- Τα ιδιωτικά ιδρύματα δεν δεσμεύονται ως προς το προσωπικό που διαθέτουν, με αποτέλεσμα ορισμένα να λειτουργούν χωρίς εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό ή ακόμη και να στελεχώνονται πρωτίστως από εθελοντές.
- Υπάρχουν ιδρύματα, που εποπτεύονται ελλιπώς, στα οποία επιβάλλονται στους φιλοξενούμενους ανήλικους ακραίοι κανόνες συμπεριφοράς, που αποκλίνουν από τα γενικά αποδεκτά πρότυπα της Ελληνικής κοινωνίας (π.χ. απαγόρευση παντελονιών στα κορίτσια, αυστηρές νηστείες, απαγόρευση συμμετοχής σε σχολικές εκδρομές, περιορισμός επικοινωνίας με γονείς, κ.λπ.).
- Δεν υπάρχουν εξειδικευμένες θεραπευτικές δομές φιλοξενίας για παιδιά και εφήβους με ψυχικές διαταραχές, θύματα κακοποίησης, ανήλικους με παραβατική συμπεριφορά ή χρήστες ουσιών.
- Πολλά ιδρύματα για παιδιά με αναπηρίες και χρόνιες παθήσεις εξακολουθούν να έχουν ασυλικό χαρακτήρα, να λειτουργούν αποκομμένα από τον κοινωνικό ιστό, με απαρχαιωμένα συστήματα φροντίδας και ανεπαρκή κάλυψη των ιατρικών, θεραπευτικών και εκπαιδευτικών αναγκών των φιλοξενούμενων, ορισμένες μάλιστα φορές χρησιμοποιούν για λόγους πρόληψης μη αποδεκτές μεθόδους καθήλωσης και περιορισμού των παιδιών.
- Ο θεσμός του διορισμού επιτρόπου για τα παιδιά χωρίς γονική μέριμνα συχνά δεν εφαρμόζεται, ιδίως για τα παιδιά με αναπηρίες.
- Η αναθεώρηση της τοποθέτησης σε ίδρυμα δεν προβλέπεται θεσμικά και δεν εφαρμόζεται συστηματικά σύμφωνα με το πνεύμα της Σύμβασης (άρθρο 25).
- **Ο θεσμός της αναδοχής εφαρμόζεται σε πολύ μικρό βαθμό**, κυρίως λόγω της έλλειψης κοινωνικών υπηρεσιών και συστήματος υποστήριξης της επιλογής, εκπαίδευσης, παρακολούθησης και υποστήριξης των αναδόχων γονέων, αλλά και της μη

²⁴ Οι αναλυτικές διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη περιλαμβάνονται σε έκθεση που απεστάλη προς το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Συνηγόρων του Παιδιού (ENOC), στο πλαίσιο σχετικής έρευνας που διεξήχθη το 2011.

διάθεσης επαρκών σχετικών πόρων από την Πολιτεία.

- Το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης δεν έχει ενσωματώσει στην εθνική πολιτική τις Οδηγίες του ΟΗΕ για την εναλλακτική φροντίδα, ούτε το περιεχόμενο της Σύστασης 2005 (5) του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα δικαιώματα των παιδιών που ζουν σε ιδρύματα, ούτε τη Σύσταση CM/Rec (2010) 2 για την απο-ιδρυματοποίηση και τη ζωή στην κοινότητα των παιδιών με αναπηρίες.

Τα παραπάνω διαπιστούμενα προβλήματα επιτείνονται κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης που πλήττει την Ελληνική κοινωνία. Εκπρόσωποι πολλών ιδρυμάτων ιδιωτικής φύσης έχουν αναφέρει στον Συνήγορο ότι απειλούνται ακόμη και με διακοπή λειτουργίας, λόγω της μείωσης των πόρων τους και της αύξησης της φορολογίας τόσο στις δωρεές όσο και στην ακίνητη περιουσία τους. Την ίδια στιγμή οι περιπτώσεις παιδιών που χρειάζεται να απομακρυνθούν από τις φυσικές τους οικογένειες αυξάνουν, με την ακραία φτώχεια να λειτουργεί ως επιπρόσθετος παράγοντας που επιτείνει την αδυναμία ορισμένων γονέων να φροντίσουν κατάλληλα τα παιδιά τους.

Οι προσλήψεις προσωπικού στα δημόσια ιδρύματα υφίστανται μεγάλους περιορισμούς ενώ και οι πόροι τους συρρικνώνονται.

Προτάσεις:

- Να υπάρξει ενιαία νομοθετική ρύθμιση για το πλαίσιο λειτουργίας δημοσίων και ιδιωτικών ιδρυμάτων παιδικής προστασίας (φιλοξενίας και φροντίδας), τον προσδιορισμό των ελαχίστων προδιαγραφών ως προς την παρεχόμενη φροντίδα, τις εγκαταστάσεις, το προσωπικό και τους κανόνες λειτουργίας τους, και την διαδικασία αδειοδότησης, ελέγχου ποιότητας υπηρεσιών και τήρησης των όρων λειτουργίας τους σε συμφωνία με τη Σύμβαση και με τα διεθνή πρότυπα για την εναλλακτική φροντίδα, με στόχο την παροχή πολυδιάστατης, κατάλληλης και εξατομικευμένης φροντίδας στα παιδιά για ολόπλευρη ανάπτυξη και ανταπόκριση στις ηλικιακές τους ανάγκες.
- Να γίνεται ρητή αναφορά στο νομοθετικό πλαίσιο για τα ιδρύματα στα δικαιώματα των φιλοξενούμενων παιδιών, σύμφωνα και με τις προβλέψεις της Σύμβασης, αλλά και των διεθνών θεσπισμένων κανόνων.
- Να ενεργοποιηθεί το σύστημα πιστοποίησης και αδειοδότησης των ιδρυμάτων αυτών με βάση θεσπισμένα κριτήρια και προδιαγραφές, με συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα που θα αποβλέπει στον έλεγχο όλων των συναφών μονάδων που λειτουργούν στη χώρα μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό ορίζοντα.

- Να διασφαλισθεί η επάρκεια του ανθρώπινου δυναμικού σε όλα τα ιδρύματα παιδικής προστασίας, ιδίως κοινωνικών υπηρεσιών, παιδαγωγών, νοσηλευτών, ειδικών θεραπευτών και βοηθών ατομικής φροντίδας των παιδιών.
- Να καλύπτονται γεωγραφικά οι υπάρχουσες ανάγκες παιδικής προστασίας, χωρίς να απαιτείται η μετακίνηση των παιδιών πολύ μακριά από την αρχική περιοχή κατοικίας τους, αν αυτό δεν είναι προς το συμφέρον τους.
- Να δημιουργηθούν δομές φιλοξενίας παιδιών στην περιοχή της Θράκης, με ειδικές ρυθμίσεις για την διευκόλυνση της άσκησης των θρησκευτικών πρακτικών των μουσουλμάνων και τουρκόφωνων κατοίκων και την επικοινωνία με μέλη των οικογενειών τους που δεν μιλούν ελληνικά.
- Να δρομολογηθεί η σταδιακή κατάρτιση των ιδρυμάτων για παιδιά με αναπηρίες και χρόνιες παθήσεις που λειτουργούν με το ασυλικό μοντέλο και η αντικατάστασή τους από μικρές δομές κοντύτερα στο οικογενειακό πρότυπο καθώς και από κέντρα ημερήσιας φροντίδας, υπηρεσίες υποστήριξης (όπως θεραπευτικές, συμβουλευτικές) και προσβάσιμες δομές (π.χ. εκπαίδευσης, άθλησης, ψυχαγωγίας) στην κοινότητα για τα παιδιά που διαμένουν με τους γονείς τους.
- Να λειτουργήσουν εξειδικευμένες δομές φιλοξενίας θεραπευτικού χαρακτήρα για παιδιά και εφήβους με ψυχικές διαταραχές, ή με άλλα ειδικά χαρακτηριστικά που απαιτούν εξειδικευμένη φροντίδα και θεραπεία, όπως ανήλικοι παραβάτες, χρήστες ουσιών κ.λπ.
- Να διασφαλισθεί η απαιτούμενη ειδική φροντίδα στα ιδρύματα όπου φιλοξενούνται ασυνόδευτα παιδιά, με μεταφραστές, νομικούς αρωγούς και σύστημα υποστήριξης της εκπαιδευτικής και κοινωνικής τους συμμετοχής.
- Να λειτουργήσουν κέντρα επείγουσας φιλοξενίας και εκτίμησης, για όσο χρόνο λαμβάνει χώρα η διάγνωση αναγκών των παιδιών, στις μεγάλες πόλεις της χώρας.
- Να περιοριστεί ο χρόνος παραμονής των παιδιών σε ιδρύματα, με ενεργοποίηση της διαδικασίας τακτικής αναθεώρησης της τοποθέτησής τους και προώθησης είτε της υποστηριζόμενης επιστροφής τους στη φυσική οικογένεια, είτε της τοποθέτησης σε ανάδοχες οικογένειες και σε πλαίσια φιλοξενίας οικογενειακού τύπου.
- Να ενισχυθεί η εφαρμογή του θεσμού της αναδοχής, τόσο για παιδιά που εντάσσονται σε ιδρύματα, περιλαμβάνοντας και τα παιδιά με χρόνιες παθήσεις / αναπηρίες, όσο και για παιδιά που χρειάζεται να απομακρυνθούν για ένα διάστημα από τις οικογένειές τους, χωρίς αναγκαστικά να εισάγονται σε ιδρύματα, αλλά να τοποθετούνται σε ανάδοχες οικογένειες με εισαγγελική εντολή ή δικαστική απόφαση. Να προβλεφθεί η διάθεση κονδυλίων για όλες τις παραπάνω περιπτώσεις.

- Για την κατάλληλη επιλογή, εκπαίδευση, υποστήριξη και παρακολούθηση των αναδόχων γονέων, να ανατεθούν αρμοδιότητες σε κοινωνικές υπηρεσίες εξειδικευμένες σε θέματα παιδικής προστασίας, υπαγόμενες στην τοπική αυτοδιοίκηση, και **να λειτουργήσει το προβλεπόμενο αρχείο αναδόχων οικογενειών στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης.**
- Να καθιερωθεί ειδικό πλαίσιο για την υλοποίηση της αναδοχής ως αναμορφωτικού μέτρου, για ανήλικους παραβάτες, με ειδική επιλογή, εκπαίδευση και υποστήριξη των αναδόχων γονέων που αναλαμβάνουν την ευθύνη αυτή.
- Να προβλεφθεί και να υλοποιείται η συστηματική ακρόαση των απόψεων των παιδιών, εφόσον έχουν την κατάλληλη ηλικία και ωριμότητα, ως προς την εισαγωγή τους σε ένα ίδρυμα, την τοποθέτησή τους σε μια ανάδοχη οικογένεια ή την υιοθεσία τους, με σχετική πρόβλεψη για μία κατάλληλη διαδικασία με εκπαιδευμένο προσωπικό όπως για τις περιπτώσεις παιδιών με προβλήματα λόγου και επικοινωνίας.

Προτάσεις:

- Να προβλεφθεί επιτάχυνση των διαδικασιών της δημόσιας υιοθεσίας, με υποστήριξη από κατάλληλες και επαρκείς κοινωνικές υπηρεσίες και να δρομολογηθεί η κατάργηση της ιδιωτικής υιοθεσίας.
- Να βελτιωθεί το θεσμικό πλαίσιο για την υλοποίηση των διακρατικών υιοθεσιών, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η κατάλληλη επιλογή και υποστήριξη των θετών γονέων και η προστασία των δικαιωμάτων των υιοθετούμενων παιδιών.
- Να γίνει προσπάθεια από τις μονάδες κοινωνικής φροντίδας ώστε να προωθούνται υιοθεσίες παιδιών με χρόνιες παθήσεις και αναπηρίες.
- Να παρέχεται κατάλληλη υποστήριξη και καθοδήγηση των θετών γονέων, ώστε να αντιλαμβάνονται την υποχρέωσή τους να πληροφορούν εγκαίρως τα παιδιά σχετικά με την υιοθεσία τους και να μη δημιουργούν σε αυτά ενοχές, αίσθηση ντροπής ή παρεμπόδισης στην πρόσβαση σε πληροφορίες που αφορούν τους φυσικούς τους γονείς.

8.6 Υιοθεσία (Άρθρο 21)

Ο θεσμός της δημόσιας υιοθεσίας αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα καθυστέρησης, με σοβαρές επιπτώσεις στα παιδιά που παραμένουν στα ιδρύματα για μεγάλο χρονικό διάστημα, αντί να εντάσσονται εγκαίρως σε θετές οικογένειες.

Οι μονάδες κοινωνικής φροντίδας παιδιών με χρόνιες παθήσεις και αναπηρίες δεν υλοποιούν επαρκώς την αρμοδιότητά τους για προώθηση υιοθεσιών των παιδιών.

Πολλές φορές η αναδοχή λειτουργεί ως προθάλαμος της υιοθεσίας και χωρίς να τηρούνται οι απαραίτητες εγγυήσεις προς το συμφέρον των παιδιών.

Οι επιτρεπόμενες από το νόμο ιδιωτικές υιοθεσίες έχουν ταχύτερη έκβαση, αλλά υποκρύπτουν σε αρκετές περιπτώσεις οικονομικές συναλλαγές και ευνοούν την ανάπτυξη της εμπορίας βρεφών.

Οι διακρατικές υιοθεσίες δεν έχουν υποστηριχθεί ακόμη επαρκώς από ένα οργανωμένο σύστημα υπηρεσιών, όπως ο σχετικός νόμος προβλέπει. Παρά την υπογραφή και τις προβλέψεις της Σύμβασης της Χάγης του 1993, η διοίκηση απαιτεί επικύρωση από ελληνικό δικαστήριο των αποφάσεων υιοθεσίας αλλοδαπών δικαστηρίων.

Σε πολλές περιπτώσεις υιοθεσίας, η άγνοια των θετών γονέων και η έλλειψη κατάλληλης υποστήριξής τους, οδηγεί σε λάθη όπως η καθυστερημένη ενημέρωση των παιδιών για το γεγονός της υιοθεσίας, η αναφορά στους φυσικούς γονείς με υποτιμητικό τρόπο κ.λπ., με συνέπεια την πρόκληση εντάσεων και συγκρούσεων, ιδίως στην εφηβεία.

9 Υγεία και Πρόνοια

9.1 Σωματική και ψυχική υγεία, ιατρική φροντίδα (άρθρο 24)

Βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας (νόμος 3386/2995 αρ.84 παρ.1) νοσοκομεία, θεραπευτήρια και κλινικές μπορούν να παρέχουν υπηρεσίες σε αλλοδαπούς ανήλικους χωρίς άδεια διαμονής στη χώρα. Η έλλειψη άδειας διαμονής ωστόσο δημιουργεί πρόβλημα στην παροχή ιατροφαρμακευτικής και νοσηλευτικής περίθαλψης.

Προτάσεις:

- Όλα τα παιδιά πρέπει να λαμβάνουν ιατροφαρμακευτική και νοσηλευτική περίθαλψη ανεξάρτητα του καθεστώτος ασφαλιστικής τους κάλυψης.
- Στα αλλοδαπά παιδιά, όταν υπάρχει αδυναμία κάλυψης νοσηλίων, θα πρέπει να χορηγείται πιστοποιητικό απορίας ανεξάρτητα από τη νομιμότητα της παραμονής τους στη χώρα.

9.2 Παιδιά με σωματικές και νοητικές αναπηρίες (Άρθρο 23)

Στα παιδιά με αναπηρίες περιλαμβάνονται και τα παιδιά με χρόνιες ψυχικές διαταραχές και σωματικές παθήσεις. Ως προς τις παροχές υγείας και πρόνοιας και τα γενικότερα

μέτρα που στηρίζουν την κοινωνική συμμετοχή τους, διαπιστώνονται τα ακόλουθα:

- Τα παιδιά έχουν πλήρη πρόσβαση σε υπηρεσίες του Εθνικού Συστήματος Υγείας σε όλη τη χώρα. Ωστόσο, σε δομές γενικής περίθαλψης δεν προβλέπεται ιατρικό ή νοσηλευτικό προσωπικό εξειδικευμένο στις ιδιαίτερες παθήσεις και στον τρόπο επικοινωνίας για τα παιδιά με αναπηρίες, ειδικά αν συνυπάρχει νοητική αναπηρία.
- Η υγειονομική περίθαλψη και η συστηματική παροχή ειδικών θεραπειών καλύπτεται από τους γονείς ιδιωτικά ή μέσω των ασφαλιστικών ταμείων των άμεσα ασφαλισμένων γονέων.
- Η σημαντική έλλειψη κέντρων παροχής ημερήσιας φροντίδας και θεραπειών σε παιδιά με χρόνιες παθήσεις και αναπηρίες αλλά και υπηρεσιών στην κοινότητα για υποστήριξη της οικογένειας έχει ως αποτέλεσμα πολλοί γονείς να αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στη φροντίδα των παιδιών, την οποία αναθέτουν σε δημόσιες μονάδες κοινωνικής φροντίδας ή σε αντίστοιχα ιδιωτικά ιδρύματα περίθαλψης, εφόσον έχουν τη δυνατότητα κάλυψης των εξόδων μέσω κοινωνικής ασφάλισης.
- Οι υπάρχουσες μονάδες κοινωνικής φροντίδας για παιδιά με αναπηρίες και χρόνιες παθήσεις ως επί το πλείστον δεν διαθέτουν επαρκές προσωπικό, υστερούν στην παρεχόμενη ιατρική και λοιπή φροντίδα και η λειτουργία τους δεν εποπτεύεται αποτελεσματικά. Σε πολλές περιπτώσεις λειτουργούν με το παρωχημένο ασυλικό μοντέλο, χρησιμοποιώντας μη αποδεκτές μεθόδους καταστολής ή περιορισμού των περιθαλπόμενων παιδιών, όπως εγκλεισμός σε κρεβάτια-κουβούκλια, πρόσδεση με ιμάντες και αυξημένη χορήγηση κατασταλτικής φαρμακευτικής αγωγής. Τα παιδιά που φιλοξενούνται σε αυτές τις μονάδες παραμένουν εκεί συχνά εφ' όρου ζωής, καθώς, ειδικά σε περιπτώσεις νοητικών αναπηριών/αυτισμού, δεν γίνονται δεκτά σε μονάδες ενηλίκων ή δεν ανευρίσκονται κατάλληλες μονάδες όπου θα μπορούσαν να μετακινηθούν. Ο Συνήγορος πραγματοποίησε επισκέψεις σε 7 μονάδες κοινωνικής φροντίδας σε διάφορες περιοχές της χώρας, για μία δε εξ αυτών (ΚΕΠΕΠ Λεχαινών) εξέδωσε Πόρισμα²⁵, καθώς ύστερα από ένα χρόνο ενεργειών του διαπίστωσε αδυναμία της Διοίκησης να λάβει μέτρα για την επαρκή στελέχωση της και την αποτροπή καταστάσεων που συνιστούσαν σοβαρή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των περιθαλπόμενων.
- Ένα ακόμη πρόβλημα αποτελεί η είσπραξη των επιδομάτων των ΑΜΕΑ από γονείς, οι οποίοι στην

πραγματικότητα έχουν αναθέσει τη φροντίδα των τέκνων τους σε δημόσιες μονάδες κοινωνικής φροντίδας, όπου αυτά διαμένουν και συντηρούνται. Η παράλειψη ανάληψης της επιμέλειας από τις μονάδες κοινωνικής φροντίδας, παιδιών που στην ουσία έχουν εγκαταλειφθεί σε αυτές από τους γονείς τους, δημιουργεί γενικότερα προβλήματα στη φροντίδα και την αστική κατάσταση των παιδιών.

Ο Συνήγορος έχει απευθυνθεί κατ' επανάληψη προς το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης για σοβαρά προβλήματα και ελλείψεις στον τομέα της ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων, που αφορούν κυρίως: (α) την ανεπάρκεια κλινών για παιδιά και ιδίως για εφήβους που χρήζουν επείγουσας ψυχιατρικής νοσηλείας, (β) την απουσία εξειδικευμένων δομών ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης για παιδιά και εφήβους με ψυχικές διαταραχές ή άλλα προβλήματα που χρήζουν ειδικής θεραπευτικής αντιμετώπισης (γ) την ανεπάρκεια εξειδικευμένων προγραμμάτων και δομών για παιδιά και εφήβους με αυτισμό²⁶.

Η Αρχή εξέτασε καταγγελίες για τις συνθήκες λειτουργίας της Μονάδας Επειγόντων Περιστατικών (Μ.Ε.Π.) του Παιδοψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής (Π.Ν.Α.), η οποία τελικά έκλεισε τον Μάρτιο 2011, ενώ οι προβλεπόμενες 4 νέες παιδοψυχιατρικές κλινικές που αντικατέστησαν αυτήν, ξεκίνησαν να λειτουργούν με σημαντικές ωστόσο καθυστερήσεις ως προς τη στελέχωσή τους²⁷.

Σημαντικά προβλήματα έχουν διαπιστωθεί σε δομές ψυχικής υγείας για παιδιά που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο προγραμμάτων για την ψυχιατρική μεταρρύθμιση χρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά ακολούθως δεν έλαβαν επαρκείς χρηματοδοτήσεις από το Ελληνικό δημόσιο, με αποτέλεσμα πολλές εξ αυτών να κλείσουν ή να απειλούνται με κλείσιμο. Η κατάσταση αυτή έχει επιδεινωθεί κατά την διάρκεια των τελευταίων χρόνων.

Προτάσεις:

- Να ενισχυθούν οι περιφερειακές παιδοψυχιατρικές υπηρεσίες και τα κέντρα παροχής ημερήσιας φροντίδας και θεραπειών για παιδιά με χρόνιες παθήσεις και αναπηρίες, ιδίως για παιδιά και εφήβους με αυτισμό.

9.3 Κοινωνική ασφάλιση και πρόνοια (Άρθρο 2 6)

Οι πρόσφατες θεσμικές αλλαγές του ασφαλιστικού πλαισίου με τη δημιουργία του Εθνικού Οργανισμού Παροχών Υπηρεσιών Υγείας και τον Ενιαίο Κανονισμό Παροχών Υγείας, οδηγούν σε μία ομοίμορφη πλέον ασφαλιστική αντιμετώπιση και των ασφαλισμένων παιδιών.

²⁶ Βλ. Πόρισμα Συνηγόρου του Πολίτη "Δομές προστασίας και φιλοξενίας παιδιών και εφήβων με ψυχικές διαταραχές", 2005

²⁷ Διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη παρουσιάστηκαν σε σχετική ημερίδα το 2009

²⁵ Βλ. Πόρισμα Συνηγόρου του Πολίτη "Συνθήκες λειτουργίας της Μονάδας Κοινωνικής Φροντίδας για παιδιά με αναπηρίες Κέντρο Περίθαλψης Παίδων Λεχαινών", 2011

Επίσης αναγνωρίζεται πλέον η ασφαλιστική κάλυψη της ειδικής αγωγής παιδιών με διαταραχές όπως η δυσλεξία, η ΔΕΠΥ κ.λπ.. Ωστόσο, οι διαδικασίες δεν απλοποιούνται, ενώ οι δαπάνες για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και τις ειδικές θεραπείες φαίνεται ότι συρρικνώνονται σημαντικά. Στο παρόν μεταβατικό στάδιο έχουν δημιουργηθεί πολλά προβλήματα αναφορικά με την κάλυψη των δαπανών υγείας.

Ορισμένες φορές ο αριθμός των εγκεκριμένων ειδικών θεραπειών και άλλων παροχών υγείας για τα παιδιά με αναπηρίες περιορίζεται από τα ασφαλιστικά ταμεία, χωρίς επαρκή αιτιολόγηση.

Τα προνοιακά επιδόματα για τα απροστάτευτα παιδιά είναι για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα καθηλωμένα σε απαράδεκτα χαμηλά επίπεδα (44 Ευρώ το μήνα) και ουδώς επιτελούν το σκοπό τους, ενώ παρέχονται μόνο σε μητέρες (όχι όμως σε πατέρες) που το μηνιαίο εισόδημά τους δεν ξεπερνά τα 235 Ευρώ.

Παιδιά με αναπηρίες, εθνικότητας τρίτων χωρών (εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης), ακόμη και αν έχουν νόμιμη διαμονή στη χώρα, αποκλείονται από προνοιακές παροχές, όπως το επίδομα της Πρόνοιας λόγω αναπηρίας.

Προτάσεις:

- Οι αποφάσεις κάλυψης δαπανών ειδικών θεραπειών και άλλων παροχών υγείας από τα ασφαλιστικά ταμεία, για τα παιδιά με αναπηρίες, θα πρέπει να λαμβάνονται κατόπιν εξατομικευμένης εκτίμησης των αναγκών του κάθε παιδιού, ειδικά όταν πρόκειται για δυσίατο νόσημα το οποίο απαιτεί σύνθετες και μακροχρόνιες θεραπείες.
- Θα πρέπει να προωθηθούν ρυθμίσεις για την αναπροσαρμογή των προνοιακών επιδομάτων των απροστάτετων τέκνων, την επιμέλεια των οποίων έχει ένας μόνο γονέας (μητέρα ή πατέρας) και για την επέκτασή τους και σε τέκνα γονέων με υψηλότερο του σήμερα προβλεπόμενου εισοδήματος.
- Χρειάζεται να υπάρξει ρύθμιση για τα θέματα ιατροφαρμακευτικής κάλυψης των παιδιών σε αναδοχή, καθώς υπάρχουν κενά στον ισχύοντα νόμο.

9.4 Βρεφονηπιακή φροντίδα (Άρθρο 18:3)

Η βρεφονηπιακή φροντίδα σύμφωνα με το νόμο παρέχεται είτε από δημοτικούς σταθμούς είτε από ιδιωτικές επιχειρήσεις. Ως προς τους δημοτικούς βρεφονηπιακούς σταθμούς έχουν διαπιστωθεί προβλήματα αδιαφανούς διαδικασίας επιλογής των φιλοξενούμενων παιδιών (όπως π.χ. προτίμηση των δημοτών έναντι των κατοίκων), ανεπαρκούς ελέγχου από την εποπτεύουσα αρχή κυρίως κατά τη διαδικασία επιβολής πρόσθετων εισφορών (τροφείων), υπέρβασης της προβλεπόμενης από τη

νομοθεσία αναλογίας βρεφονηπιοκόμων και παιδιών και μη τήρησης του προγράμματος σχετικά με το ωράριο και τις διάφορες δραστηριότητες.

Η προνοιακή παροχή της βρεφονηπιακής φροντίδας έχει σε μεγάλο βαθμό συρρικνωθεί από το 2010 λόγω των περικοπών και της μείωσης του προσωπικού με αποτέλεσμα να δημιουργούνται υπερπληθή τμήματα ή αυτά να κλείνουν.

Προτάσεις:

- Μελέτη αναθεώρησης και εκσυγχρονισμού του Πρότυπου Κανονισμού Λειτουργίας δημοτικών παιδικών σταθμών (ΚΥΑ 16065/2002).
- Ενίσχυση του μηχανισμού εποπτείας των δημοτικών νομικών προσώπων και ελέγχου τήρησης των θεσπισμένων προβλέψεων και προδιαγραφών.

10 Εκπαίδευση, ψυχαγωγία, πολιτιστικές δραστηριότητες

10.1 Εκπαίδευση (Άρθρα 28, 29)

Εγγραφή και φοίτηση

Έχουν διαπιστωθεί προβλήματα σχολικής εγγραφής και φοίτησης παιδιών χωρίς τα απαραίτητα νομοποιητικά έγγραφα διαμονής τους στη χώρα, όπως και παιδιών Ρομά χωρίς πιστοποιητικά γέννησης ή άλλα αναγκαία έγγραφα. Κατόπιν **παρέμβασης της Αρχής**, το Υπουργείο Παιδείας εξέδωσε **εγκύκλιο** για το δικαίωμα εγγραφής στο σχολείο όλων ανεξαιρέτως των ανηλίκων που διαμένουν στη χώρα, ανεξαρτήτως του καθεστώτος παραμονής τους, ακολούθησε δε ρητή διατύπωση στον νόμο²⁸. Με νεότερη επίσης **εγκύκλιο** (23.6.2010) υπενθυμίζεται η δυνατότητα εγγραφής με ελλιπή δικαιολογητικά για τέκνα υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν στην Ελλάδα, ακόμη και αν δεν έχει ρυθμισθεί η νόμιμη διαμονή τους σε αυτή ή είναι αναγνωρισμένοι ως πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο, προερχόμενοι από περιοχές σε έκρυθμη κατάσταση. Ειδικά για τους τελευταίους, έγινε δεκτή πρόταση του Συνηγόρου του Πολίτη και γνωμοδότηση του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, ότι για την εγγραφή τους θα διενεργείται κατατακτήρια εξέταση από επιτροπή εκπαιδευτικών, ο δε ορισμός κηδεμόνα θα γίνεται από τις δικαστικές αρχές, ύστερα από ενέργειες του σχολείου.

Επίσης, κατόπιν επισήμανσης του Συνηγόρου του Πολίτη το Υπουργείο Παιδείας υπογράμμισε με εγκύκλιο την υποχρέωση εγγραφής των παιδιών Ρομά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ακόμα και με ελλιπή δικαιολογητικά.

Ζητήματα πρόσβασης και φοίτησης προκύπτουν και για παιδιά με αναπηρίες, ιδίως σε περιπτώσεις ανεπαρκούς

²⁸ Σύμφωνα και με τον νόμο 3386/2005, άρθρο 72

ειδικής εκπαιδευτικής υποστήριξης παιδιών μέσα στα γενικά σχολεία (με τμήματα ένταξης και παράλληλη στήριξη), σε περιπτώσεις που οι υπάρχουσες Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής Εκπαίδευσης δεν μπορούν να καλύψουν τις σύνθετες ειδικές ανάγκες ορισμένων παιδιών και σε περιπτώσεις έλλειψης τέτοιων μονάδων σε κάποιες περιοχές, ιδίως νησιωτικές.

Σχολική διαρροή

Ο Συνήγορος έχει εξετάσει σημαντικό αριθμό αναφορών σχετικά με την μη εγγραφή ή την πρόωγη διακοπή φοίτησης μαθητών. Σύμφωνα με το Υπουργείο Παιδείας σε περιπτώσεις διακοπής ή ελλιπούς φοίτησης, το σχολείο οφείλει να αναζητά και να ενημερώνει τους γονείς και την προϊστάμενη εκπαιδευτική αρχή. Δεν αναφέρεται ωστόσο υποχρέωση ενημέρωσης τοπικής κοινωνικής υπηρεσίας ή του εισαγγελέα ανηλίκων, ενέργειες στις οποίες ο Συνήγορος του Πολίτη προτρέπει τους διευθυντές των σχολείων, αναλόγως με την περίπτωση.

Προτάσεις:

- Να συμπεριληφθεί ρητά στις αρμοδιότητες των κοινωνικών υπηρεσιών των δήμων η συνεργασία με τα σχολεία και τις οικογένειες, σε περιπτώσεις ελλιπούς φοίτησης ή μη φοίτησης των μαθητών, κατά την ηλικία στην οποία η σχολική φοίτηση είναι υποχρεωτική.
- Το Υπουργείο Παιδείας να εκδώσει κατευθύνσεις προς τα σχολεία σχετικά με την προσφυγή σε κοινωνικές υπηρεσίες σε περιπτώσεις ανατιολόγητης διακοπής της φοίτησης μαθητών.

Λειτουργία των νηπιαγωγείων

Η ένταξη του νηπιαγωγείου στην υποχρεωτική εκπαίδευση το 2006 υπήρξε θετικό μέτρο, ωστόσο διαπιστώνεται η ανάγκη για συστηματικότερη στήριξη του παιδαγωγικού έργου των νηπιαγωγών.

Προτάσεις:

- Υποστήριξη των νηπιαγωγών από κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους.
- Πρόβλεψη για υποχρέωση των γονέων να λαμβάνουν γνωμάτευση από τα αρμόδια διαγνωστικά κέντρα, όταν κρίνεται απαραίτητο από τους παιδαγωγούς, ώστε να παρέχεται στη συνέχεια στα παιδιά η αναγκαία υποστήριξη.
- Άμεση αναπλήρωση νηπιαγωγών που υποχρεούνται να απουσιάσουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Λειτουργία του ολοήμερου σχολείου

Τα ολοήμερα σχολεία έχουν καθιερωθεί με τον ν. 2525/97 για τη στήριξη της οικογένειας και τον εμπλουτισμό του σχολικού προγράμματος. Η λειτουργία

τους έτυχε πλατιάς κοινωνικής αποδοχής και συμμετοχής, παρουσίασε όμως παράλληλα και κάποια προβλήματα που αφορούσαν κυρίως την ελλιπή στελέχωση, τόσο δασκάλων ειδικοτήτων, όσο και άλλου προσωπικού για τη φύλαξη ή τη διατροφή των παιδιών. Με υπουργικές αποφάσεις το 2011 τέθηκαν νέα κριτήρια που περιόριζαν τις περιπτώσεις μαθητών που είχαν δυνατότητα εγγραφής σε αυτό²⁹.

Προτάσεις:

- Εισαγωγή πιο ελαστικού συστήματος για την πρόσβαση μαθητών στο ολοήμερο, σε περιπτώσεις σχολείων απομακρυσμένων, δυσπρόσιτων, ορεινών και νησιωτικών περιοχών.
- Το ολοήμερο σχολείο θα πρέπει να τύχει επιστημονικής αξιολόγησης.

Σχολικές εγκαταστάσεις

Αρκετά σχολεία στην ελληνική επικράτεια εξακολουθούν να στεγάζονται σε παλαιά κτίρια, σε προκατασκευασμένες αίθουσες («κοντέινερ») ή να διαθέτουν ανεπαρκείς προαύλιους χώρους, με αρνητικές συνέπειες στην ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης και την ασφάλεια των μαθητών.

Κατά το τελευταίο διάστημα διαπιστώνονται επίσης λειτουργικά προβλήματα λόγω ελλιπούς χρηματοδότησης ή καθυστερήσεων, γεγονός που οδηγεί κατά περιόδους σε σοβαρές ελλείψεις στη συντήρηση, θέρμανση και στην προμήθεια αναγκαίων αναλώσιμων ειδών.

Περιεχόμενο σπουδών, διδασκαλία των δικαιωμάτων του παιδιού. Καινοτόμα προγράμματα αγωγής υγείας, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών θεμάτων

Ο Συνήγορος διαπιστώνει από την επαφή του με μαθητές ότι λίγοι γνωρίζουν τα δικαιώματά τους, την εφαρμογή τους στην καθημερινή τους ζωή και τους τρόπους υπεράσπισής τους. Η Αρχή πρότεινε επανειλημμένα να υπάρξει σε όλες τις σχολικές βαθμίδες επαρκής εκπαίδευση των μαθητών σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού με οργανωμένο και συστηματικό τρόπο, με συμμετοχικές, βιωματικές και ελκυστικές μεθόδους διδασκαλίας. Θετικό βήμα είναι η σχετική ενημέρωση που προστέθηκε στη σχολική ύλη του μαθήματος κοινωνικής και πολιτικής αγωγής της Ε' Δημοτικού, σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού και την ύπαρξη Συνηγόρου του Παιδιού. Προϋπόθεση βέβαια είναι και η προηγούμενη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα ζητήματα αυτά και στις μεθόδους διδασκαλίας τους.

Οι έφηβοι μαθητές έχουν επανειλημμένα διατυπώσει πρόταση προς τον Συνήγορο του Παιδιού για την διοργάνωση τακτικών ωρών «επικοινωνίας» και διεξαγωγής συζητήσεων για θέματα που τους απασχολούν. Τα θέματα αυτά θα μπορούσαν να ενταχθούν στην Αγωγή Υγείας, που κατά τον παρόντα χρόνο αποτελεί ένα από τα καινοτόμα προαιρετικά προγράμματα.

²⁹ Βλ. Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη, 2011, σελ 83

Προτάσεις:

- Να θεσμοθετηθεί σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης η δυνατότητα των μαθητών να συζητούν με εκπαιδευτικούς και να επιμορφώνονται σε θέματα άσκησης και προάσπισης των δικαιωμάτων του παιδιού, με κατάλληλα βοηθήματα και σύγχρονες συμμετοχικές εκπαιδευτικές μεθόδους.
- Το ωρολόγιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση να περιλαμβάνει θεματικές και δραστηριότητες, ελκυστικές στους μαθητές, που βοηθούν την ενημέρωση και την ανάπτυξη της κριτικής τους σκέψης σε θέματα περιβαλλοντικής αγωγής, αγωγής υγείας, σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, πολιτισμού και γενικότερα θέματα της κοινωνικής ζωής που ενδιαφέρουν και επηρεάζουν τα παιδιά και τους εφήβους.

Αξιολόγηση των μαθητών

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα έχει έντονα βαθμοκεντρικό χαρακτήρα. Ο Συνήγορος υποστήριξε ότι είναι δικαίωμα του μαθητή και του ασκούντος την επιμέλειά του, να έχουν πρόσβαση στα γραπτά των εξετάσεων.

Όσον αφορά την επανάληψη τάξης από μαθητή στο δημοτικό σχολείο, όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο από τον δάσκαλο, ο Συνήγορος του Πολίτη έχει προτείνει να προβλεφθεί ρητά η δυνατότητα επαναξιολόγησης των μαθητών, εφόσον οι γονείς δεν έχουν πεισθεί για τη σκοπιμότητα επανάληψης της τάξης.

Τοποθέτηση εκπαιδευτικών στα σχολεία

Ένα μεγάλο ζήτημα είναι αυτό της επαρκούς και έγκαιρης τοποθέτησης εκπαιδευτικών σε σχολεία, ειδικά μάλιστα σε απομακρυσμένες και νησιωτικές περιοχές ή ειδικά σχολεία. Τα τελευταία χρόνια έχουν καταβληθεί σοβαρές προσπάθειες από τη Διοίκηση για τον έγκαιρο σχεδιασμό της τοποθέτησης εκπαιδευτικών, ωστόσο παρατηρούνται ακόμη οργανωτικές δυσλειτουργίες και καθυστέρηση κάλυψης κενών που δημιουργούνται όταν εκπαιδευτικοί δεν αναλαμβάνουν υπηρεσία ή αποχωρούν από τις θέσεις τους.

Προτάσεις:

- Να γίνονται εγκαίρως και πριν την έναρξη της σχολικής χρονιάς οι τοποθετήσεις εκπαιδευτικών και η αναπλήρωση όσων θέσεων μένουν κενές.

Αξιολόγηση των εκπαιδευτικών

Απουσιάζει η εφαρμογή συστήματος αξιολόγησης των εκπαιδευτικών. Η υφιστάμενη νομοθεσία προβλέπει πειθαρχικές κυρώσεις ως προς την ιδιότητα των εκπαιδευτικών ως δημοσίων υπαλλήλων, όχι όμως ως προς την παιδαγωγική τους επάρκεια.

Έχει διαπιστωθεί ότι σε περιπτώσεις διαπίστωσης σοβαρών παραπτώματων και μάλιστα ποινικά κολάσιμων συμπεριφορών, συχνά επιβάλλονται ήπιες πειθαρχικές κυρώσεις, ενώ η ποινική εκδίκαση των υποθέσεων καθυστερεί.

Προτάσεις:

- Είναι ανάγκη να εφαρμοστεί ένα αντικειμενικό σύστημα τακτικής αξιολόγησης των εκπαιδευτικών, που θα λαμβάνει υπόψη και τις απόψεις των μαθητών και θα διασφαλίζει ένα πλαίσιο ελέγχου των εκπαιδευτικών με σοβαρά προβλήματα ως προς τις διδακτικές τους ικανότητες και την επικοινωνία τους με τα παιδιά.
- Όταν διαπιστώνονται σοβαρά παραπτώματα εκπαιδευτικών, θα πρέπει να προβλέπεται η απομάκρυνση τους από τα διδακτικά τους καθήκοντα, ακόμη και πριν τελεσιδικήσει η εκδίκαση των υποθέσεών τους από τα ποινικά δικαστήρια.

Ενημέρωση και ρόλος των γονέων

Σε πολλά σχολεία κυριαρχεί ασάφεια και άγνοια των εκπαιδευτικών σχετικά με τις δέουσες ενέργειές τους στις περιπτώσεις αμφισβήτησης της άσκησης επιμέλειας ή ενημέρωσης προόδου και επισκέψεις από τον γονέα που διατηρεί μέρος της γονικής μέριμνας αλλά όχι και την επιμέλεια. Μετά από πρόταση του Συνηγόρου το Υπουργείο Παιδείας έστειλε **εγκύκλιο** με τις σχετικές κατευθύνσεις προς τα σχολεία όλης της χώρας.

Σημαντικός αριθμός σχολείων δεν υλοποιεί την πρόβλεψη του νόμου για την πραγματοποίηση τακτικών συναντήσεων του Σχολικού Συμβουλίου (αποτελούμενου από εκπροσώπους του συλλόγου διδασκόντων, συλλόγου γονέων, της τοπικής αυτοδιοίκησης και -για την δευτεροβάθμια εκπαίδευση- του 15μελούς συμβουλίου των μαθητών) που μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην ευρυθμία της σχολικής κοινότητας.

Διαδικασία εξέτασης των διοικητικών προσφυγών για ζητήματα φοίτησης μαθητών

Σοβαρά προβλήματα προκαλεί η μακροχρόνια διαδικασία της εξέτασης και κρίσης διοικητικών προσφυγών γονέων μαθητών για θέματα σχολικής φοίτησης. Με τις προσφυγές, οι αποφάσεις των Συλλόγων Διδασκόντων τίθενται σε αναστολή και οι μαθητές συνεχίζουν τη φοίτησή τους και προάγονται σε επόμενες τάξεις. Σε περίπτωση απόρριψης των προσφυγών, η επιστροφή τους στην πρότερη κατάσταση φοίτησής τους είναι πλέον ιδιαίτερα δυσμενής.

Προτάσεις:

- Οι διοικητικές προσφυγές σχετικά με θέματα φοίτησης των μαθητών θα πρέπει να εξετάζονται με επείγουσες διαδικασίες, ώστε να μην καθυστερεί η έκδοση αποφάσεων.

Διαπολιτισμική εκπαίδευση και εκπαιδευτική στήριξη των αλλοδαπών μαθητών

Στην Ελλάδα διαμένει πλέον ένας πολύ μεγάλος αριθμός αλλοδαπών, ενώ ο αριθμός των αλλοδαπών και αλλογενών μαθητών που φοιτούν στα Ελληνικά σχολεία εκτιμάται ότι προσεγγίζει το 11% του συνόλου.

Το 1996 θεσπίστηκαν τα διαπολιτισμικά σχολεία, χωρίς ωστόσο να υλοποιηθούν ολοκληρωμένα ορισμένες προβλέψεις του νόμου, όπως η διδασκαλία της μητρικής γλώσσας σε αλλοδαπούς μαθητές. Στην Ελλάδα σήμερα λειτουργούν 13 διαπολιτισμικά δημοτικά σχολεία και 13 γυμνάσια – λύκεια και καλύπτουν ένα πολύ μικρό ποσοστό από το σύνολο του αλλοδαπού και αλλογενούς μαθητικού πληθυσμού της χώρας. Μία από τις αδυναμίες των διαπολιτισμικών σχολείων είναι ότι στην πλειονότητά τους έχουν ελάχιστους ημεδαπούς μαθητές. Ταυτόχρονα, υπάρχουν σχολεία σε αστικά κέντρα, τα οποία δεν έχουν χαρακτηριστεί ως διαπολιτισμικά, αλλά έχουν ποσοστό αλλοδαπών μαθητών που μπορεί να ξεπερνά και το 50%.

Στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα προβλέπεται ο θεσμός των τάξεων υποδοχής που συγκροτούνται σε ένα σχολείο όταν υπάρχει επαρκής αριθμός αλλόγλωσσων μαθητών που έχουν ανάγκη συναφούς υποστήριξης. Κατά τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των τάξεων υποδοχής σε σχολεία συρρικνώθηκε σε μεγάλο βαθμό και παράλληλα περιορίστηκαν οι δυνατότητες εκπαιδευτικής υποστήριξης των αλλοδαπών μαθητών που δεν είναι καλοί γνώστες της Ελληνικής γλώσσας.

Προτάσεις:

- Να υπάρξει κατάλληλος σχεδιασμός ώστε σε κάθε εκπαιδευτική περιφέρεια να λειτουργούν, ανάλογα προς τις καταγεγραμμένες ανάγκες, σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με τμήματα υποδοχής και ειδικές δράσεις που διευκολύνουν την εκπαιδευτική ενσωμάτωση των αλλοδαπών / αλλογενών μαθητών που έχουν έρθει πρόσφατα στη χώρα.
- Σε όλα τα σχολεία να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε δραστηριότητες που προάγουν τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, την αλληλοκατανόηση και ειρηνική συνύπαρξη των μαθητών με διαφορετική καταγωγή.

Μαθητικές Κοινότητες

Διαπιστώνεται ότι οι μαθητικές κοινότητες σε πολύ μεγάλο βαθμό είναι απαξιωμένες στη συνείδηση εκπαιδευτικών, γονέων και μαθητών³⁰.

Προτάσεις

- Να υπάρχει διαρκής συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών και των εκπροσώπων των μαθητών σε όλη την διάρκεια της σχολικής χρονιάς και να γίνεται κατάλληλη προετοιμασία και εκτενής ενημέρωση των μαθητών για τις ευθύνες που αναλαμβάνουν μέσω των μαθητικών κοινοτήτων.

- Πριν από τη διεξαγωγή εκλογών για την ανάδειξη των μαθητικών συμβουλίων να γίνονται ενημερωτικές συζητήσεις στις τάξεις σχετικά με τον ρόλο και τη σημασία τους.
- Να μελετηθεί και προωθηθεί η καθιέρωση μαθητικών κοινοτήτων και στο δημοτικό σχολείο.

Η θέσπιση και εφαρμογή σχολικών κανονισμών με τη συνδρομή και των ίδιων των μαθητών αποτέλεσε ένα ζήτημα στο οποίο επικεντρώθηκε ο Συνήγορος του Πολίτη. Αξιοποιώντας τις απόψεις που διατύπωσαν οι μαθητές σε συναντήσεις μαζί του, ο Συνήγορος απήχθη συνολικό **κείμενο προτάσεων** προς το Υπουργείο Παιδείας.

Προτάσεις:

- Να καθιερωθεί υποχρέωση όλων των σχολικών μονάδων να συντάσσουν Σχολικό Κανονισμό, με τη συνδρομή των εκπαιδευτικών και εκπροσώπων των γονέων και των μαθητών στη σύνταξη και την παρακολούθηση της εφαρμογής του.
- Να καθιερωθούν διαδικασίες προσφυγής και έκφρασης παραπόνων για την μη τήρηση του Σχολικού Κανονισμού.

Πειθαρχικά μέτρα

Παρόλο που ορθώς δεν προβλέπονται πειθαρχικές κυρώσεις αλλά παιδαγωγικά μέτρα για τους μαθητές Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, συχνά προκαλείται προβληματισμός στους εκπαιδευτικούς λόγω διαταρακτικών ή επιθετικών συμπεριφορών μαθητών τους και ορισμένες φορές επιβάλλονται κυρώσεις που δεν προβλέπονται από τη νομοθεσία για να συνετισθούν οι μαθητές (παραμονή στην τάξη την ώρα του διαλείμματος, πολλαπλή αντιγραφή φράσεων, απομόνωση, ακόμη και σωματική τιμωρία των μαθητών).

Στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, η νομοθεσία (Π.Δ. 104/1979) προβλέπει μια σειρά από κυρώσεις με στόχο τη συμμόρφωση των μαθητών. Ορισμένες φορές οι προβλεπόμενες ποινές, όπως η ωριαία αποβολή, εφαρμόζονται καθ' υπερβολή και χωρίς τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Επίσης προβληματική είναι η επιβολή ημερήσιας ή ολιγοήμερων αποβολών με απουσία από τη σχολική μονάδα, καθώς δεν διασφαλίζεται η εναλλακτική εποπτεία των αποβληθέντων μαθητών.

Δεν προβλέπεται υποχρέωση ακρόασης της γνώμης του μαθητή για την επιβολή ωριαίων ή ολιγοήμερων αποβολών, και μόνο στις περιπτώσεις αλλαγής σχολικού περιβάλλοντος, που αποτελεί δυσμενή ατομική διοικητική πράξη, υποχρεούται το σχολείο να ακούσει τις απόψεις του μαθητή και των ασκούντων την επιμέλειά του. Ορισμένες φορές το μέτρο της αλλαγής σχολικού περιβάλλοντος επιβάλλεται καταχρηστικά, χωρίς να ληφθούν υπόψη οι επιπτώσεις στην εκπαιδευτική και κοινωνική πορεία του μαθητή. Το Υπουργείο Παιδείας αποδέχθηκε σημαντικό μέρος των **προτάσεων** του Συνηγόρου περί τήρησης της

³⁰ Βλ. σχετικά Δελτία Τύπου Συνηγόρου του Πολίτη 2006 και 2008

διοικητικής διαδικασίας και εξέδωσε σχετική **εγκύκλιο** προς τα σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης όλης της χώρας.

Προτάσεις:

- Χρειάζεται να εκσυγχρονισθεί η σχολική πειθαρχική νομοθεσία, να απασχολούνται εναλλακτικά οι μαθητές που απομακρύνονται από την τάξη τους και να δοθούν στους εκπαιδευτικούς περισσότερες επιλογές όπως η συμμετοχή των μαθητών σε ενέργειες συμφιλίωσης, η αποκατάσταση ζημιών που έχουν προκληθεί, η προσφορά κοινωφελούς εργασίας -με τη σύμφωνη γνώμη του μαθητή και του γονέα- κ.ά.
- Στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση θα πρέπει να δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην έγκαιρη παρέμβαση και στην ενεργή υποστήριξη των εκπαιδευτικών από σχολικούς συμβούλους και όποτε απαιτείται από ειδικούς ψυχικής υγείας, με τη συνεργασία και των γονέων, ώστε να επιτυγχάνεται η συμμόρφωση των μαθητών με παιδαγωγικά μέτρα.

Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση

Η αναγνώριση του δικαιώματος όλων των παιδιών με αναπηρίες να απολαμβάνουν ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση, υποστηριζόμενη από θετικά μέτρα, ακολουθήθηκε από νομοθετικά και θεσμικά μέτρα, που όμως δεν έχουν υλοποιηθεί πλήρως.

Σχετικά με τον νόμο 3699/2008 για την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ο Συνήγορος έχει επισημάνει ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα δεν ήταν η έλλειψη νομοθετικού πλαισίου αλλά η πλημμελής προσαρμογή του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος στις αρχές της ισότιμης συμμετοχικής εκπαίδευσης, υπογραμμίζοντας την ανάγκη να ενσωματωθεί η ειδική εκπαίδευση, με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα³¹.

Σημαντικά κενά παρατηρούνται στο πεδίο της διάγνωσης και της υποστήριξης. Τα ΚΕΔΔΥ (Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης, Διάγνωσης και Υποστήριξης) είναι αρμόδια για τη διαπίστωση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών και για τη συστηματική παιδαγωγική παρέμβαση με εξειδικευμένα εκπαιδευτικά εργαλεία και προγράμματα. Η ανεπαρκής στελέχωσή τους προκαλεί καθυστερήσεις, με αποτέλεσμα σημαντικός αριθμός μαθητών να στερούνται των νόμιμων δικαιωμάτων τους, όπως η έγκαιρη αξιολόγηση μαθητών με δυσλεξία για απαλλαγή από τις γραπτές εξετάσεις³², αλλά και να μην ασκούνται άλλες αρμοδιότητες των Κέντρων, όπως η ανίχνευση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών στο σύνολο των παιδιών προσχολικής ηλικίας, η παρακολούθηση της εκπαιδευτικής

πορείας όλων των μαθητών με ε.ε.α, η υποστήριξη εκπαιδευτικών και γονέων, η εισήγηση εναλλακτικών τρόπων εξέτασης μαθητών με αυτισμό κ.λπ.. Επίσης, στην περιφέρεια, ιδίως σε νησιωτικές περιοχές, δεν παρέχονται επαρκώς οι υπηρεσίες των ΚΕΔΔΥ, λόγω των δυσκολιών μετακίνησης σε αυτά των παιδιών και των οικογενειών τους. Η εφαρμογή του θεσμού της Παράλληλης Στήριξης παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις³³.

Δεν υπάρχουν επαρκείς προβλέψεις για την αξιολόγηση και την υποστήριξη στο χώρο του σχολείου μαθητών με οριακή νοημοσύνη, νοητική στέρση ή ψυχικές διαταραχές, που φοιτούν στο κανονικό Γυμνάσιο, με αποτέλεσμα να αδυνατούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των γραπτών εξετάσεων.

Τα τμήματα ένταξης στα γενικά σχολεία ορισμένες φορές έχουν μεν ιδρυθεί, αλλά δεν λειτουργούν, κυρίως στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση λόγω της έλλειψης ειδικευμένων εκπαιδευτικών αλλά και λόγω έλλειψης πιστώσεων για τη στελέχωσή τους.

Στα γενικά σχολεία συχνά δεν παρέχονται οι αναγκαίες διευκολύνσεις για τη συμμετοχή των μαθητών με αναπηρίες (ράμπες, ειδικός εκπαιδευτικός εξοπλισμός, κ.λπ.), με αποτέλεσμα αρκετά από τα παιδιά αυτά να υποχρεούνται τελικά να φοιτήσουν σε ειδικά σχολεία.

Στις Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης έχουν καταγραφεί³⁴ α) μη πλήρωση οργανικών θέσεων με μόνιμο προσωπικό, β) καθυστέρηση πρόσληψης και τοποθέτησης (αναπληρωτών ή ωρομισθίων) ή μη τοποθέτησης εκπαιδευτικού και ειδικού εκπαιδευτικού (λογοθεραπευτές, εργοθεραπευτές κ.λπ.) αλλά και βοηθητικού προσωπικού. Επίσης σημαντικό πρόβλημα αποτελεί η έλλειψη προσαρμοσμένων βιβλίων και ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων αλλά και προγραμμάτων συστηματικής παρέμβασης όπως εργοθεραπεία, λογοθεραπεία, φυσιοθεραπεία και κάθε άλλη υπηρεσία που στηρίζει την ισότιμη μεταχείριση των μαθητών.

Προτάσεις:

- Να στελεχωθούν επαρκώς τα Κέντρα Διαφοροδιάγνωσης, Διάγνωσης και Υποστήριξης και να υπάρξει πρόβλεψη κονδυλίων για την κάλυψη των αναγκών των παιδιών που κατοικούν σε δυσπρόσιτες περιοχές, όπως οι ορεινές ή νησιωτικές.
- Να υπάρξει κατάλληλη οργάνωση, σχεδιασμός και προγραμματισμός, προκειμένου να μην παρουσιάζονται καθυστερήσεις τοποθέτησης εκπαιδευτικών ή απουσία κατάλληλης εκπαιδευτικής υποστήριξης στα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο γενικό ή στο ειδικό σχολείο.

³¹ Δελτίο Τύπου Συνηγόρου του Πολίτη, Μάιος 2008

³² Επιστολή Συνηγόρου του Πολίτη για την προφορική εξέταση μαθητών Γ' Λυκείου με δυσλεξία και **ανταπόκριση του Υπουργείου Παιδείας**

³³ Πόρισμα Συνηγόρου του Πολίτη για την Παράλληλη Στήριξη

³⁴ Βλ. Ετήσια Έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη 2010, σελ. 129-130

- Σε σχέση με την έλλειψη ειδικών σχολείων σε νησιωτικές περιοχές, θα πρέπει οπωσδήποτε να εξασφαλίζονται οι ειδικές εκπαιδευτικές υπηρεσίες και προγράμματα προκειμένου να υποστηριχτούν κατάλληλα τα παιδιά στη φοίτηση και την ένταξή τους στο γενικό σχολείο.
- Να εκδοθεί το κανονιστικό πλαίσιο που θα διασφαλίζει την εφαρμογή του νόμου για την ειδική αγωγή και εκπαίδευση και την υλοποίηση μέτρων όπως προσαρμοσμένα προγράμματα, αξιολόγηση μαθητών κ.λπ.

10.2 Ψυχαγωγία, πολιτιστικές δραστηριότητες (Άρθρο 31)

Λόγω της μεγάλης χρήσης ίντερνετ καφέ από ανηλίκους και της έλλειψης συναφών νομοθετικών προβλέψεων και εγγυήσεων, ο Συνήγορος διεξήγαγε δημόσια διαβούλευση με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς και ακολούθως πρότεινε προς τα συναρμόδια Υπουργεία και τη Βουλή των Ελλήνων *έξι βασικά μέτρα προστασίας* (σχετικά με τη γνώση και έγκριση των γονέων, τη χρονοχρέωση και τις ώρες παραμονής, τη διαδικασία ελέγχου και πιστοποίησης και τις αναγκαίες εκστρατείες ενημέρωσης του γενικού πληθυσμού)³⁵.

Η ισχύουσα αθλητική νομοθεσία δεσμεύει υπερβολικά τους αθλητές με τους συλλόγους στους οποίους έχουν εγγραφεί. Δεν παρέχεται εύκολα η δυνατότητα μεταγραφής και δεν υφίστανται προβλέψεις για να λαμβάνεται υπόψη η γνώμη των ανηλίκων αθλητών ή να εξετάζεται το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού στις περιπτώσεις αυτές.

Προτάσεις:

- Να υπάρξει νομοθετική πρόβλεψη για τη χρήση υπηρεσιών ίντερνετ καφέ από ανηλίκους, που να περιλαμβάνει μέτρα για την προστασία της ψυχοσωματικής τους υγείας και να προβλέπει διαδικασία πιστοποίησης χώρων των καταστημάτων «φιλικών για τα παιδιά» και τακτικό έλεγχο τους από αρμόδια όργανα της Πολιτείας.
- Να υπάρξουν αλλαγές στην ισχύουσα αθλητική νομοθεσία, με εισαγωγή διατάξεων που να λαμβάνουν υπόψη τις προβλέψεις της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, δίνοντας περισσότερες δυνατότητες πραγματοποίησης μεταγραφών των ανηλίκων αθλητών, με βάση την αξιολόγηση των πραγματικών τους αναγκών και του υπέρτατου συμφέροντός τους.

11.1 Ειδικά μέτρα προστασίας

11.1 Παιδιά πρόσφυγες (Άρθρο 22)

Το 2005 ο Συνήγορος συνεργάστηκε με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα και εξέδωσαν **κατευθυντήριες οδηγίες** για τη μεταχείριση των ασυνόδευτων αλλοδαπών ανηλίκων αιτούντων άσυλο.

Επίσης έχει εκδώσει συναφή **Ειδική Έκθεση** (2005) και πορίσματα, σχετικά με την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων.

Οι κυριότερες διαπιστώσεις του Συνηγούρου έχουν ως εξής:

- Λόγω της ισχύος της Συνθήκης του Δουβλίνου και της επιστροφής των αιτούντων άσυλο στην πρώτη χώρα της Ε.Ε. όπου υποβάλλουν το αίτημά τους, πολλοί από τους πρόσφυγες που φτάνουν στην Ελλάδα με τελικό τους προορισμό άλλες δυτικές και βόρειες Ευρωπαϊκές χώρες, αποφεύγουν να υποβάλουν εδώ το αίτημα τους για άσυλο.
- Ο μεγάλος αριθμός αφίξεων παρανόμως νεοεισερχομένων ανηλίκων από χώρες σε έκρυθμη κατάσταση, έχει ως αποτέλεσμα την κράτηση και διαβίωση αυτών σε ιδιαίτερα δυσμενείς συνθήκες και την ανεπάρκεια των υπηρεσιών φροντίδας τους. Η κράτηση κατά κανόνα δεν διαρκεί για πολύ, όπως παλαιότερα, ωστόσο εξακολουθούν να παρατηρούνται προβλήματα στον τομέα αυτόν³⁶.
- Σε αρκετές περιπτώσεις ανήλικοι καταγράφονται ως ενήλικοι, αλλά και αντιστρόφως. Η πρόβλεψη της νομοθεσίας για την ανάπτυξη συστήματος εκτίμησης της ηλικίας δεν έχει τεθεί ακόμη σε εφαρμογή καθώς δεν έχουν εκδοθεί οι σχετικές εκτελεστικές υπουργικές αποφάσεις.
- Ο αριθμός των θέσεων σε κέντρα υποδοχής και φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων έχει αυξηθεί κατά τα τελευταία χρόνια (το Υπουργείο Υγείας έχει ανακοινώσει ότι συνολικά παρέχονται περίπου 400 θέσεις φιλοξενίας σε διάφορες σχετικές δομές), όμως κατά περιόδους καταγράφονται σοβαρές ελλείψεις και προβλήματα χρηματοδότησης των δομών αυτών.
- Η διαδικασία εξέτασης των αιτημάτων ασύλου εξακολουθεί να είναι ιδιαίτερος χρονοβόρα, ενώ το ποσοστό των αιτημάτων ασύλου που κρίνονται θετικά παραμένει εξαιρετικά χαμηλό.
- Ενώ ο θεσμός της επιτροπείας προβλέπεται από το ισχύον δίκαιο, στην πράξη δεν υπάρχουν υπηρεσίες που να αναλαμβάνουν την επιτροπεία αλλοδαπών ασυνόδευτων ανηλίκων, με αποτέλεσμα η επιτροπεία να υλοποιείται σε ελάχιστο βαθμό.
- Για τους αιτούντες άσυλο και αναγνωρισμένους πρόσφυγες ανηλίκους άνω των 15 χρόνων – ηλικία που επιτρέπεται η εργασία - η έκδοση κάρτας

³⁵ Κείμενο συμπερασμάτων της δημόσιας διαβούλευσης

³⁶ Βλ. Πόρισμα για τις συνθήκες κράτησης ανηλίκων κρατουμένων στο Κέντρο Κράτησης στην Παγανή Μυτιλήνης, 2006

ανηλικίου απαιτεί τη συναίνεση γονέα ή κηδεμόνα, που είναι συνήθως ανέφικτη, για δε τους υπόλοιπους δεν υπάρχει περιθώριο νόμιμης απασχόλησης. Ωστόσο, είναι γνωστό ότι μεγάλος αριθμός ανηλικών από τρίτες χώρες απασχολούνται παράνομα, με εξευτελιστικές αμοιβές.

Προτάσεις:

- Να ληφθούν τα αναγκαία μέτρα για την υλοποίηση της νομοθετικής πρόβλεψης σχετικά με την ανάπτυξη συστήματος εκτίμησης της ηλικίας των παράνομα εισερχομένων αλλοδαπών ανηλικών.
- Να λειτουργήσουν τα προβλεπόμενα κέντρα πρώτης υποδοχής μεταναστών, με ειδική μέριμνα για ανηλικούς, παροχή αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης, κοινωνικές υπηρεσίες και ενημέρωση για τα δικαιώματά τους, σε γλώσσα κατανοητή σε αυτούς.
- Να υπάρξει ειδική νομοθετική πρόβλεψη σχετικά με τον διορισμό επιτρόπων ασυνόδευτων ανηλικών. Να καθιερωθεί πρωτόκολλο ενεργειών κοινωνικών υπηρεσιών από τη στιγμή εντοπισμού κάθε ασυνόδευτου ανηλικού, με τήρηση κοινωνικού ιστορικού που θα παραδίδεται στον επίτροπο εφόσον ορισθεί.

11.2 Παιδιά μειονοτήτων (Άρθρο 30)

11.2.1 Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης

Τα τελευταία χρόνια έχουν καταβληθεί προσπάθειες για την βελτίωση της σχολικής φοίτησης των παιδιών αυτών, την μείωση της σχολικής διαρροής και την ενίσχυση των ευκαιριών ελληνομάθειας και ισότιμης συμμετοχής τους στην Ελληνική κοινωνία. Σημαντική συμβολή σε αυτό διατηρεί το Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Παιδιών της Μουσουλμανικής Μειονότητας που υλοποιείται από το 1997, μέσω του οποίου λειτουργούν και Κέντρα Στήριξης σε πολλές περιοχές της Θράκης, με δράσεις για την καταπολέμηση του αποκλεισμού και των προκαταλήψεων σε βάρος της μειονότητας και την επιδίωξη της ειρηνικής συνύπαρξης και συνεργασίας στην περιοχή.

Η κατάσταση των μειονοτικών δημοτικών σχολείων της Θράκης, που λειτουργούν βάσει της Συνθήκης της Λοζάνης γεννά προβληματισμούς σχετικά με την επαρκή προετοιμασία των μαθητών για την ένταξη στην Ελληνική κοινωνία. Πολλοί μαθητές αποφοιτούν από αυτά γνωρίζοντας ελάχιστα την Ελληνική γλώσσα, με συνέπεια δυσκολίες προσαρμογής στο γυμνάσιο.

Η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και η εισαγωγή προγραμμάτων στα σχολεία έχει συμβάλει στη σταδιακή ανατροπή των προκαταλήψεων και στη συγκράτηση μεγαλύτερου αριθμού μουσουλμάνων μαθητών στην εκπαίδευση.

Προτάσεις

- Να συνεχιστούν οι δράσεις και τα Κέντρα Στήριξης του Προγράμματος Εκπαίδευσης για τα Παιδιά της Μουσουλμανικής Μειονότητας της Θράκης, με στόχο το ξεπέρασμα προκαταλήψεων και την υποστήριξη της ισότιμης κοινωνικής συμμετοχής των παιδιών.
- Να υποστηριχθεί περαιτέρω η ελληνομάθεια των παιδιών της μειονότητας, μέσω του σχεδιασμού κατάλληλων εκπαιδευτικών μέτρων, ιδίως στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

11.2.2 Παιδιά Ρομά

Τα παιδιά Ρομά, που διαμένουν σε καταυλισμούς ή απομονωμένους οικισμούς της χώρας, είναι σε μεγάλο βαθμό Ελληνικής καταγωγής, περιλαμβάνονται όμως ανάμεσά τους, ανά περιοχές, και παιδιά οικογενειών που έχουν μετακινηθεί στην Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαετία από γειτονικές χώρες –κυρίως Αλβανία-, όπως και παιδιά κοινοτήτων με σύμμεκτα πολιτισμικά χαρακτηριστικά (μουσουλμανικό θρήσκευμα, τουρκοφωνία, κ.α.). Το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού των παιδιών Ρομά είναι πολυπαραγοντικό και συνδέεται με το σύνολο των παραμέτρων που επηρεάζουν την διαβίωση των παιδιών και των οικογενειών τους. Ωστόσο πρωτεύουσα σημασία έχει η επίτευξη της σχολικής εγγραφής και τακτικής φοίτησης των παιδιών, κατά το δυνατό σε συνθήκες που επιτρέπουν την αλληλεπίδρασή τους με παιδιά της ευρύτερης κοινότητας. Προς τούτο ο Συνήγορος έχει συνεργασθεί με το Υπουργείο Παιδείας και το Πρόγραμμα Εκπαίδευσης των Παιδιών Ρομά και έχει ζητήσει τη διασφάλιση υποστηρικτικών μηχανισμών για την επιδίωξη της τακτικής φοίτησης και της ισότιμης εκπαιδευτικής ενσωμάτωσής τους, σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις αξιοποιώντας, ύστερα από μελέτη και κατάλληλη προετοιμασία όλων των μερών, την διασπορά μαθητών Ρομά σε γειτονικά σχολεία³⁷.

Συνοπτικά οι Συνήγοροι έχει διαπιστώσει, ως προς την άσκηση δικαιωμάτων των παιδιών Ρομά:

- Κακές συνθήκες διαβίωσης –υγιεινή, νερό, σκουπίδια, αποχέτευση κ.λπ. Συχνά παράνομη κατάληψη ιδιωτικών χώρων.
- Πλημμελή άσκηση επιμέλειας παιδιών Ρομά, ανεπαρκή σίτιση & ένδυση, παραμέληση ή κακοποίηση, απαγορευμένη παιδική εργασία, γάμους σε πολύ μικρές ηλικίες.
- Έλλειψη εμβολιασμών, μη τήρηση βιβλιαρίων υγείας για την παρακολούθηση των μαζικών εμβολιασμών, όπου πραγματοποιούνται.
- Εσφαλμένες αναγραφές στις ληξιαρχικές πράξεις γέννησης και μη εγγραφή στα δημοτολόγια.

³⁷ Για παράδειγμα βλ. **Δελτίο Τύπου** Συνηγόρου του Πολίτη σχετικά με την παρέμβαση για την σχολική ένταξη των παιδιών του οικισμού Αλάν Κουγιού Κομοτηνής, 2012

- Δυσκολίες στη σχολική φοίτηση – μετακίνηση, γκετοποίηση στα τμήματα υποδοχής, διακοπή υποχρεωτικής φοίτησης.

Προτάσεις:

- Περαιτέρω συνεργασία των συναρμόδιων Υπουργείων και της τοπικής αυτοδιοίκησης με στόχο την επίλυση του στεγαστικού προβλήματος των Ρομά, βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των οικογενειών, παροχή υγειονομικής φροντίδας και προνοιακής κάλυψης.
- Τακτική παρουσία κατάλληλα καταρτισμένων κοινωνικών λειτουργών στους χώρους διαβίωσης των Ρομά για την καθοδήγηση και υποστήριξη των γονέων και των παιδιών τους.
- Ειδική νομοθετική ρύθμιση για την διευκόλυνση της εγγραφής στα δημοτολόγια.
- Δωρεάν διάθεση υποχρεωτικών εμβολίων και συστηματική πραγματοποίηση εμβολιασμών, με τήρηση στοιχείων των παιδιών που εμβολιάζονται.
- Διαρκείς ειδικές υποστηρικτικές παρεμβάσεις για τη διασφάλιση της τακτικής σχολικής φοίτησης των παιδιών, όπως αυτή του Προγράμματος Εκπαίδευσης Παιδιών Ρομά.
- Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινοτήτων, με στόχο την καταπολέμηση των διακρίσεων και των προκαταλήψεων σε βάρος των Ρομά.

11.3 Παιδική Εργασία (Άρθρο 32)

Η Σύμβαση 182 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας έχει επικυρωθεί από την Ελλάδα με το νόμο 2918/2001. Παρά τον σχετικά μικρό αριθμό καταγγελιών ο Συνήγορος εκτιμά ότι ο αριθμός των παρανόμως εργαζομένων παιδιών στη χώρα είναι εξαιρετικά μεγάλος. Το Υπουργείο Εργασίας αναφέρει ότι εκδίδονται ετησίως μόνο περί τα 1.500 βιβλιάρια εργασίας ανηλίκων (1.462 το 2010), ενώ η Εθνική Στατιστική Αρχή υπολογίζει τον αριθμό των εργαζομένων ηλικίας 15 ως 18 χρόνων σε 12.764 (Β' Τρίμηνο 2010). Λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη το γεγονός ότι, βάσει των στοιχείων για τη σχολική διαρροή, ετησίως περισσότεροι από 30.000 ανήλικοι μαθητές διακόπτουν το σχολείο και ότι, βάσει ερευνών πολλοί εξ αυτών επιδιώκουν την είσοδό τους στην αγορά εργασίας, υπολογίζεται ότι οι παρανόμως εργαζόμενοι ανήλικοι στην Ελλάδα είναι πολλαπλάσιοι των επισήμων εκτιμήσεων. Στα παιδιά που εργάζονται περιλαμβάνονται και αυτά που απασχολούνται από πολύ μικρές ηλικίες σε απόλυτα απαγορευμένες μορφές παιδικής εργασίας, όπως και αυτά που εργάζονται σε οικογενειακές επιχειρήσεις ή καλλιτεχνικές και διαφημιστικές δραστηριότητες, πολλές φορές μάλιστα και καταπάτηση των προβλεπόμενων από τον νόμο όρων και συνθηκών³⁸.

³⁸ Ενημέρωση Επιτροπής της Βουλής για την Παιδική Εργασία από τον Βοηθό Συνήγορο για τα Δικαιώματα του Παιδιού, 2011

Από τις επικοινωνίες με Διευθύνσεις Επιθεώρησης Εργασίας έχει διαπιστωθεί ότι δεν υπάρχει επάρκεια προσωπικού για την εκτεταμένη διενέργεια ελέγχων των επιχειρήσεων.

Πάντως, η ραγδαία αυξανόμενη ανεργία, μία από τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης που αντιμετωπίζει σήμερα η Ελλάδα, έχει ως συνέπεια και την ανοχή διαφόρων μορφών παράνομης και ανέλεγκτης απασχόλησης ή ημι-απασχόλησης ανηλίκων.

Ο Συνήγορος έχει δεχθεί αρκετές καταγγελίες σχετικά με παιδιά που επαιτούν στους δρόμους ή πωλούν μικροαντικείμενα. Η Αρχή επεχείρησε να ενεργοποιήσει τις κοινωνικές υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης, χωρίς όμως ιδιαίτερα αποτελέσματα. Από πληροφορίες αρμοδίων ΜΚΟ, τα παιδιά αυτά κατά κύριο λόγο ανήκουν σε ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες μειονοτήτων ημεδαπών ή είναι αλλοδαποί ανήλικοι κυρίως από βαλκανικές χώρες. Ειδικά για τα παιδιά θύματα εμπορίας και εκμετάλλευσης από την Αλβανία, ο Συνήγορος του Πολίτη διερεύνησε την υλοποίηση του προγράμματος «Προστασία και κοινωνική φροντίδα των παιδιών του δρόμου», στην Παιδόπολη Αγία Βαρβάρα και τη διαφυγή από αυτή μεγάλου αριθμού παιδιών, και πραγματοποίησε επισκέψεις και συναντήσεις στην Αλβανία³⁹. **Τοποθετήθηκε** επίσης θετικά επί της εκπόνησης διακρατικής συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας για το συντονισμό των δράσεων των δύο χωρών με στόχο την αντιμετώπιση της διακίνησης παιδιών και τον ασφαλή επαναπατρισμό τους. Τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί η παρουσία στους δρόμους των μεγούλουπόλεων παιδιών (κυρίως Ρομά) από τις γειτονικές χώρες Βουλγαρία και Ρουμανία⁴⁰.

Προτάσεις:

- Να γίνει πολύπλευρη προσπάθεια για τη μείωση της σχολικής διαρροής και να ενισχυθούν οι ελεγκτικοί μηχανισμοί αλλά και οι κοινωνικές υπηρεσίες παιδικής προστασίας που υπάγονται στις ευθύνες της τοπικής αυτοδιοίκησης.
- Να υπάρξει συντονισμένη προσπάθεια δήμων, αστυνομίας και μη κυβερνητικών οργανώσεων ώστε το φαινόμενο της επαιτείας και της εργασίας των παιδιών στο δρόμο, ιδίως στις μεγαλουπόλεις, να εξαλειφθεί.
- Να μελετηθεί η εκπόνηση διακρατικών συμφωνιών με Βουλγαρία και Ρουμανία για τον ασφαλή επαναπατρισμό και την κατάλληλη φροντίδα παιδιών που εντοπίζονται να επαιτούν ή να είναι θύματα παιδικής εκμετάλλευσης.

³⁹ Βλ. **Πόρισμα Συνηγόρου του Πολίτη** "Υλοποίηση του προγράμματος: "Προστασία και κοινωνική φροντίδα των παιδιών στο δρόμο", 2004

⁴⁰ Βλ. **συμμετοχή Συνηγόρου σε διακρατική συνάντηση συνεργασίας με θέμα τη διακίνηση παιδιών**, Σεπτέμβριος 2011

11.4 Κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών (Άρθρο 33)

Κατά τα τελευταία χρόνια μεγάλη είναι η διάδοση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών σε εφήβους, που συνεπάγεται ανεπιθύλακτα και διάφορες παραβατικές συμπεριφορές τους. Για εφήβους εξαρτημένους χρήστες με παραβατική συμπεριφορά, που δεν επιλέγουν να ενταχθούν σε εθελοντικά προγράμματα απεξάρτησης, δεν υφίστανται άλλα εξειδικευμένα θεραπευτικά κέντρα ή ξενώνες, με αποτέλεσμα συχνά να εισάγονται με δικαστική απόφαση στο ίδρυμα αγωγής του Βόλου ή σε σωφρονιστικά καταστήματα, μαζί με άλλους μη εξαρτημένους εφήβους.

Προτάσεις:

- Θα πρέπει να μελετηθεί και προβλεφθεί η λειτουργία θεραπευτικών μονάδων για ανήλικους χρήστες ουσιών, στις οποίες θα γίνεται εισαγωγή τους στο πλαίσιο υλοποίησης αναμορφωτικών / θεραπευτικών μέτρων.

11.5 Σεξουαλική βία, εμπορία, εκμετάλλευση (άρθρα 34, 35, 36)

Όπως αναφέρθηκε και σε άλλο σημείο της έκθεσης, το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της σεξουαλικής βίας σε βάρος των παιδιών έχει εκσυγχρονισθεί με την ενσωμάτωση και των συναφών διεθνών συμβάσεων, ωστόσο παραμένουν ανοικτά ζητήματα εφαρμογής του νόμου. Πλέον όσων αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο 7.5, είναι σκόπιμο να επισημανθούν επίσης τα εξής:

Σχετικά με τα ζητήματα της παιδικής πορνογραφίας και άσκησης σεξουαλικής βίας μέσω διαδικτύου, σημαντική κρίνεται η λειτουργία κατά τα τελευταία χρόνια ειδικής υπηρεσίας για την δίωξη του ηλεκτρονικού εγκλήματος στην Ελληνική Αστυνομία, η οποία έχει εντοπίσει σημαντικό αριθμό περιπτώσεων και έχει κινήσει διαδικασίες δίωξης των υπευθύνων.

Αυξημένη είναι η παρουσία εμφανώς ανηλικών γυναικών από την Αφρική που εκπορνεύονται στο κέντρο της Αθήνας. Σύμφωνα με την Υποδιεύθυνση Ανηλίκων της Γενικής Διεύθυνσης Ασφάλειας Αττικής, διαθέτουν συχνά ταξιδιωτικά έγγραφα από τις χώρες τους που δηλώνουν ότι είναι ενήλικες. Ο Συνήγορος του Πολίτη βρίσκεται ήδη σε **συνεργασία με τους συναρμόδιους φορείς**, επιδιώκοντας τη βελτίωση του συστήματος καταγραφής και εκτίμησης της ηλικίας των γυναικών αυτών, την τοποθέτησή τους σε κατάλληλους ξενώνες και την προστασία τους βάσει της νομοθεσίας για την καταπολέμηση του trafficking.

Προτάσεις:

- Να βελτιωθούν τα μέτρα προστασίας των ανηλικών θυμάτων, η επιμόρφωση και τα εργαλεία που διαθέτουν οι επαγγελματίες για την αντιμετώπιση συναφών περιστατικών.
- Να δημιουργηθούν δομές προσωρινής φιλοξενίας και εκτίμησης θυμάτων σεξουαλικής εκμετάλλευσης, στην Αθήνα και στην Θεσσαλονίκη.

11.6 Προστασία παιδιών από βασανιστήρια και άλλες μορφές απάνθρωπης μεταχείρισης. Στέρηση της ελευθερίας. Ποινική μεταχείριση (Άρθρα 37, 40)

Το ποινικό δίκαιο για τους ανήλικους έχει υποστεί βελτιώσεις, τόσο με το ν. 3189/03, που διέυρνε το πεδίο των αναμορφωτικών μέτρων, όσο και με τον πρόσφατο ν. 3860/2010, που, μεταξύ άλλων, επέβαλε το ηλικιακό όριο του 15^{ου} έτους προκειμένου για σωφρονιστικό εγκλεισμό (ο Συνήγορος είχε προτείνει το 16^ο έτος⁴¹). Ο ίδιος νόμος προέβλεψε τη δημιουργία του Κεντρικού Επιστημονικού Συμβουλίου για την Αντιμετώπιση της Θυματοποίησης και της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων (ΚΕΣΑΘΕΑ), στο οποίο συμμετέχει και ο Βοηθός Συνήγορος για τα Δικαιώματα του Παιδιού.

Οι συνθήκες κράτησης των ανηλικών σε αστυνομικά τμήματα, ιδίως αυτών που έχουν συλληφθεί για παράνομη είσοδο στην χώρα, είναι συχνά προβληματικές και αποκλίνουν από τις προβλέψεις του εθνικού και διεθνούς δικαίου. Ειδικότερα, δεν υπάρχουν ειδικό χώροι για την αστυνομική κράτηση ανηλίκων, παρά μόνο στην Αθήνα (στην Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων και στη Διεύθυνση Αλλοδαπών) και στη Θεσσαλονίκη (Τμήμα Ανηλίκων της Αστυνομίας). Σε άλλα τμήματα συχνά οι ανήλικοι κρατούνται μαζί με ενήλικες ή χωριστά αλλά σε ιδιαίτερα δυσμενείς συνθήκες.

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει δεχθεί καταγγελίες και για άσκηση βίας από αστυνομικούς σε βάρος ανήλικων παραβατών του νόμου, κατά την διάρκεια της σύλληψης και της ανάκρισής τους, και έχει ζητήσει από την αστυνομία την έκδοση οδηγιών για τη σύννομη μεταχείριση των ανηλίκων από τα αστυνομικά όργανα.

Παρά την ψήφιση του ν. 3226/04 περί δωρεάν νομικής βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος και την λειτουργία του προγράμματος Νομική Βοήθεια για Νέους, ο Συνήγορος έχει διαπιστώσει ότι σε ορισμένες περιπτώσεις δεν παρέχεται δωρεάν νομική συμπαράσταση σε ανήλικους κατηγορούμενους.

Ως προς τα αναμορφωτικά μέτρα που προβλέπονται από τον ν. 3189/03, επισημαίνεται η μη επαρκής εφαρμογή πολλών από τα μέτρα μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών στην κοινότητα, ιδίως αυτών της παρακολούθησης κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων, της κοινωφελούς εργασίας και της ανάθεσης της επιμέλειας σε ανάδοχη οικογένεια. Οι ανήλικοι στους οποίους ανατίθεται η παροχή κοινωφελούς εργασίας στερούνται ασφαλιστικής κάλυψης κατά το χρόνο απασχόλησής τους.

Σε περιπτώσεις επιβολής αναμορφωτικών μέτρων που εμπλέκουν πέραν της υπηρεσίας επιμελητών και άλλα πρόσωπα ή φορείς, δεν ζητείται πάντοτε η συναίνεση του ανηλίκου, παρόλο που στην εισηγητική έκθεση του ν.

⁴¹ Παρατηρήσεις και προτάσεις του Συνηγόρου σε σχέση με τον νόμο 3860/2010 παρουσιάζονται συνοπτικά στην **Ετήσια Έκθεση του 2010**, σελ. 126, και διεξοδικότερα στην **επιστολή που απεστάλη στο Υπουργείο Δικαιοσύνης**

3189/03 αναφέρεται ότι «σε όλα τα είδη αναμορφωτικών μέτρων έμφαση δίδεται στη συνειδητή και έμπρακτη εμπλοκή του ανηλίκου σε αυτά».

Μέχρι σήμερα δεν έχει προβλεφθεί και προγραμματισθεί η λειτουργία Μονάδων Μέρμινας Ανηλίκων, όπως ξενώνων φιλοξενίας και θεραπευτικών δομών. Σχετική πρόταση έχει καταθέσει στο ΚΕΣΑΘΕΑ ο Συνήγορος του Πολίτη το 2010.

Σημαντικότερο πρόβλημα αποτελεί επίσης η έλλειψη επαρκούς αριθμού επιμελητών ανηλίκων, ιδίως στην περιφέρεια, όπου, σε ορισμένες περιοχές, οι θέσεις παραμένουν κενές μετά τη συνταξιοδότηση και αποχώρηση επιμελητών.

Σε ό,τι αφορά τη σωφρονιστική κράτηση, σημειώνεται ότι οι ανήλικοι κρατούνται από κοινού με νεαρούς ενήλικες και οι υπόδικοι από κοινού με τους καταδίκους. Στο σύνολο της χώρας κρατούνται σε Ειδικά Καταστήματα Κράτησης Νέων περίπου 600 άτομα, από τα οποία εκτιμάται ότι μόνο περί τα 50-60 είναι κάτω των 18 ετών.

Η λειτουργία σχολείων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο μεγαλύτερο Κατάστημα Κράτησης Νέων (Αυλώνα) θεωρείται ιδιαίτερα επωφελής, ωστόσο αντιμετωπίζονται προβλήματα σχετικά με την επάρκεια των εκπαιδευτικών αλλά και την εξειδίκευση του περιεχομένου σπουδών, ιδίως της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης⁴².

Ειδικότερο πρόβλημα αποτελεί το γεγονός της αναγραφής των επιβαλλόμενων αναμορφωτικών μέτρων στο ποινικό μητρώο των ανηλίκων, διότι ενώ προβλέπεται η διαγραφή τους με την ενηλικίωσή τους, στην πράξη αυτό συχνά δεν γίνεται.

Τέλος, συναφές είναι το ζήτημα της διαβίωσης των βρεφών και νεαρών παιδιών μαζί με τις μητέρες τους στις γυναικείες φυλακές. Όπως **διαπιστώθηκε κατά τις επισκέψεις του Συνηγόρου**, η βρεφονηπιακή φροντίδα των παιδιών είναι ανύπαρκτη, δεν υπάρχει καθόλου ειδικευμένο προσωπικό που να ασχολείται μαζί τους, ενώ προβλήματα καταγράφονται και ως προς την κάλυψη αναγκών υγείας τους και την κοινωνικοποίησή τους.

Προτάσεις:

- Στα αστυνομικά τμήματα των μεγάλων πόλεων θα πρέπει να υπάρχουν ειδικοί χώροι, κατάλληλοι για την κράτηση ανηλίκων.
- Η διοικητική κράτηση ανηλίκων να αποφεύγεται και, εφόσον κρίνεται απαραίτητη για τη διαπίστωση των στοιχείων και της κατάστασης του ανηλίκου, να διαρκεί το ελάχιστο δυνατό.
- Να διασφαλισθεί η παροχή δωρεάν νομικής συμπαράστασης σε όλους ανεξαιρέτως τους διωκόμενους ανηλίκους που αδυνατούν να καλύψουν τα έξοδά της.

- Στους χώρους κράτησης, να διαχωριστούν οι ανήλικοι κρατούμενοι κάτω των 18 από τους νεαρούς ενήλικες και οι ανήλικοι να διαμένουν σε περιβάλλον κατάλληλο για την ηλικία τους, απολαμβάνοντας ευκαιρίες εκπαίδευσης, δημιουργικής απασχόλησης και υπηρεσίες συμβουλευτικής και προετοιμασίας για την αποφυλάκιση.
- Να ληφθούν μέτρα για την αποσυμφόρηση των Ειδικών Καταστημάτων Κράτησης Νέων, ιδίως με την αποφυγή κράτησης για οικονομικές οφειλές και λόγω ανέφικτης απέλασης.
- Να διευρυνθούν εκπαιδευτικές, ψυχαγωγικές δραστηριότητες για τους ανήλικους κρατούμενους και να ενισχυθούν τα συμβουλευτικά προγράμματα και, γενικότερα, οι διαδικασίες υποστήριξης και προετοιμασίας της κοινωνικής επανένταξής τους.
- Να διασφαλισθεί η τοποθέτηση επαρκούς αριθμού επιμελητών ανηλίκων στα πρωτοδικεία όλης της χώρας.
- Να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην υλοποίηση των προβλεπόμενων εναλλακτικών του εγκλεισμού αναμορφωτικών μέτρων, με επιδίωξη της συνειδητής και έμπρακτης συμμετοχής των ανηλίκων σε αυτά.
- Να δημιουργηθούν ξενώνες αυξημένης φροντίδας, όπου θα μπορούν να φιλοξενοούνται ανήλικοι παραβάτες.
- Να αναπτυχθεί σύστημα πιστοποίησης, εποπτείας και ενίσχυσης των συνεργαζόμενων φορέων υλοποίησης αναμορφωτικών μέτρων και προώθησης μεθοδολογικών εργαλείων και επιμόρφωσης των επαγγελματιών.
- Να προβλεφθεί η ασφαλιστική κάλυψη των ανηλίκων, στους οποίους επιβάλλεται το μέτρο της κοινωφελούς εργασίας.
- Να καταργηθεί η αναγραφή στο ποινικό μητρώο των αναμορφωτικών μέτρων και να καταστούν συντομότερες οι προθεσμίες για την καταστροφή του δελτίου ποινικού μητρώου.
- Να καλυφθούν οι ανάγκες φροντίδας και δημιουργικής απασχόλησης των βρεφών και νηπίων που διαμένουν με τις μητέρες τους στη φυλακή.

⁴²Βλ. **κείμενα εκθέσεων Συνηγόρου του Πολίτη** από τις πρόσφατες επισκέψεις στο ΕΚΚΝ Αυλώνα